
'SÜLEYMANCILIK' ORTAYA ÇIKIŞI, GELİŞİM EVRELERİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

M. Ali KİRMAN *

1. GİRİŞ

Türkiye'de özellikle 1950 sonrası dönemde olgusal bir gerçeklik olarak tarihsel kökenleri çok eskilere uzanan ve kültür mirasının bir parçası haline gelen tarikatların yanında ortaya çıkan ve temelde belli bir İslam anlayışının temsilcileri olmakla birlikte Türkiye'nin değişen sosyo-politik yapısına paralel olarak yeni örgütlenme yapıları geliştiren grupların sayı ve faaliyet açısından kamusal alanda daha fazla görünürlük elde ettikleri bilinmektedir. Hemen her kesimin ilgisini çeken bu olgunun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi her şeyden önce Türkiye'deki dinî grup ve topluluklar üzerine yapılacak bilimsel çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Bu konuda yapılacak bilimsel çalışmalar aynı zamanda Türkiye'de dinle ilgili realitenin daha bilimsel ve daha rasyonel bir biçimde inşa edilebilmesi için de önem taşımaktadır.

Bu makale, söz konusu dinî oluşumlardan biri olan 'Süleymancı' cemaatini konu edinmektedir. Süleymancılık üzerine yapılmış tek akademik çalışma doktora düzeyinde olup tarafımızdan gerçekleştirilmiş-

* Doç.Dr., Kahraman Maraş S.İ.Ü İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

tir.¹ Daha ziyade fonksiyonalist ve çatışmacı kuramların kullanıldığı bu çalışmanın verilerine dayanan bu makalede öncelikle Süleymancılığın ortaya çıkışı ve gelişim evreleri üzerinde durulduktan sonra günümüzdeki durumunun genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

2. 'SÜLEYMANCILIK' ORTAYA ÇIKIŞI

'Süleymancılık', Süleyman Hilmi Tunahan'ın (1888-1959) karizmatik kişiliği etrafında oluşmuş bir dinî organizasyondur. Nitekim bu yüzden cemaat mensupları kendilerini "Süleyman Hilmi Tunahan'ın talebeleri" olarak tanımlamaktadır.

Sosyolojik açıdan bakıldığında bir grubun oluşumunda lider karizmasının oldukça önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Kelime anlamı olarak "tanrı vergisi" olan karizma kavramını Weber, "dertlilerin ve olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inandıkları bir önderin peşinden gitme gereksinimi duyanların önüne geçen" liderleri nitelemek için kullanmaktadır. Ona göre, mucizeler ve vahiyler, kahramanca cesurluklar ve göz kamaştırıcı başarılar karizmatik liderlerin büyüklüğünün özel işaretleri olup, bu yetenekler ve olağanüstü güçler herkese nasip olmayan doğaüstü güçler olduğuna inanılır.²

Tahsilini, dönemindeki medrese eğitiminin en üst basamaklarında tamamlayan ve etrafında toplanan talebelerine geleneksel ve ezbere dayalı bir metotla Kuran öğretmiş, ilmiyal düzeyinde dinî bilgiler vermiş olan Tunahan'ın, din eğitimi ve öğretiminin devlet eliyle verilmediği dönemde informel kanalla böyle bir fonksiyon üstlenmiş olması, talebelerinin gözünde karizmasını güçlendirmiştir. Talebelerin verdiği bilgilere göre, Tunahan'ın, gerek bilgisi, gerek belli bir aksiyonun ortaya konulup uygulamaya geçirilmesinde gösterdiği olağanüstü çabalar ve gerekse bir hoca olarak talebelerine bilgi aktarırken tatlı bir üslup kullanması, sözelimi yorulduklarında "bugün çok okudunuz, yoruldunuz; şimdi gidin ya-tın, dinlenin, gerisini sizin yerinize ben okurum" şeklinde ifadeler kullanması, hatta onlarla şaka yapması, ayrıca eğitimleri boyunca talebelerinin maddî ve manevî sıkıntılarıyla ilgilenmesi, eğitimlerini takiben de memuriyete atanmalarına yardımcı olması gibi "sıradışı davranışlar" ser-

¹ M. Ali Kirman, *Türkiye'de Bir "Yeni Dini Cemaat" Örneği Olarak "Süleymancılık"*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2000

² Karizma kavramı ve karizmatik liderlerin özellikleri için bkz. Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. T.Parla, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yay., 1986, s.53-6, 217-20; Hans Freyer, *İçtimai Nazariyeler Tarihi*, çev. T.Çağatay, 3.baskı, Ankara, AÜDTCF Yay., 1977, s.184-7

gilemesi³ nedeniyle grup üyelerinin gözünde belli bir karizma sahibi olduğu görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, Tunahan'ın otoritesinin kaynağı, sahip olduğu bilgi; insan kaynağı; patronaj ağı; yardım, rehberlik ve denetim yeteneğine dayanmakta, yani karizmatik bir özellik arz etmektedir. Ayrıca bu özelliklerinin ve yeteneklerinin yanı sıra kendisinin sevilmesinde ve kendisine kayıtsız şartsız bağlanılarak itaat edilmesinde, hatta rabita yapılmasında önemli rol oynadığı görülen bir de manevî boyutu olduğunu anlaşılmaktadır. Nitekim bu hususu dile getiren bağlilarına göre, itikat ve amel yönünden Sünnî-İslam anlayışına sahip olan Tunahan, manevî yönden Nakşibendî tarikatının Müceddidiye koluna mensup bir zat idi. Çünkü ruhanî nisbetle İmam Rabbanî Ahmed es-Sirhindî'ye bağlı olan Tunahan, zahirî/cismanî nisbetle de Mevlana Siracüddin'den feyz almaktaydı. Bağlıları, onun aynı zamanda bir 'mürşit' olduğunu savunurlar ve dünya üzerinde tasarrufunun devam ettiğine inanırlar, ayrıca bir de 'silsile' verirler. Buna göre, Tunahan, 33 zattan oluşan "Altın Silsile"nin son halkasıdır.⁴ Bir diğer ifadeyle, grup üyelerinin gözünde Tunahan'ın karizmasının manevî planda silsile, keramet ve batın bilgisi şeklinde üç yönden sağlamlaştırıldığı söylenebilir.

Bu açıklamalardan hareketle, 'Süleymancılık' akımını, tarikatlara özgü bir takım düşünce ve uygulamalar içerdiği için tarikat temelli bir oluşum olarak değerlendirmek mümkün ise de, klasik tarikat yapılanmasından farklı bir görünüm sergilediği açıktır. Daha ziyade Kuran ve dinî bilgiler öğretime yoğunlaşan 'Süleymancılık' ilk önce İstanbul'da doğmuştur. Zira bu akımı başlatan Süleyman Hilmi Tunahan'ın öğrencilik ve iş hayatı, öğrenci yetiştirmeye başlaması İstanbul'da cereyan etmiştir. Böylece grubun çekirdeği orada atılmıştır. Ancak Anadolu hiç bir zaman ihmal edilmemiştir. Yetiştirdiği öğrencilerine Anadolu'ya gitmelerini ve gittikleri yerlerde kurs açarak kendisi gibi öğrenci yetiştirmelerini tavsiye eden Tunahan'ın talebeleri, üstatlarının bu isteğini bir emir gibi telakki etmişler ve süratle yerine getirmişlerdir. Böylece hareket çok kısa bir sürede yayılma imkânı bulmuştur.

³ Karizmatik liderlerin sıradışılığı hakkında bkz. Meredith B. McGuire, *Religion: The Social Context*, 3rd edition, Belmont, California: Wadsworth Publications, 1992, s.227

⁴ Bkz. Kemal Kacar, "Süleymancılar Cevaplıyor", *Tercüman*, 04 Aralık 1989; Hızır Yılmaz, "Süleymancılık (!)" *Hakkında Bir İnceleme*, Köln, 1977, s.15; Osman B. Manav, Seyfettin Kurt ve İsmail Özerdem, "Süleyman Hilmi Silistrevî", *Genç Akademi*, Yıl 3, Sayı 27, Kasım-Aralık 1995, s.20; Ali Erol, *Hatıratım*, Ankara, Ertu Matbaası, 1995, s.37; Ziya Sunguroğlu, *Notlar*, yayın yeri ve tarihi yok, s.66

3. 'SÜLEYMANCILIĞIN' GELİŞİM EVRELERİ

'Süleymancı' cemaatin tarihî süreç içerisinde geçirdiği gelişim evrelerini analitik açıdan iki ana döneme ayırmak suretiyle belirginleştirilebilir. Buna göre ilk evre Süleyman Hilmi Tunahan'ın hayatta olduğu dönem, ikinci evre de vefatından sonraki dönemdir. Kuşkusuz bu dönemleri kendi içinde de ayırtmak mümkündür.

3.1. Süleyman Hilmi Tunahan dönemi

Süleyman Hilmi Tunahan'ın vefat tarihi olan 1959 yılına kadar devam eden ve cemaat açısından oluşum ve gelişim süreci olarak da kabul edilebilecek bu dönemi daha iyi değerlendirebilmek için 1950 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak mümkündür.

3.1.1. 1950 Öncesi Dönem

Süleyman Hilmi Tunahan, Osmanlı'nın son döneminde din eğitimi veren kurumlardan mezun olmuş, 1919'da dersiam olarak göreve başlamış, 1922 yılında da müderris olarak atanmıştır. Ancak 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte gerçekleştirilen düzenlemeler çerçevesinde, özellikle 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün okulların Maarif Vekâleti'ne bağlanmasını, gerçek anlamda bir din eğitimi yapılamayacağı düşüncesiyle doğru bulmamış ve görevinden ayrılmıştır. Çünkü o, prensip olarak, din eğitimi veren okulların Diyanet'e bağlı olmasının daha yararlı olacağı kanaatini taşıyordu. Bu çerçevede Dersiamlar Cemiyeti Umumî Kâtibi olarak bir takım girişimlerde bulunmuş ise de, gerek resmî kurumlara yaptığı başvurular ve gerekse arkadaşlarına ancak yaptığı çağrılar cevapsız kalmıştır.⁵ Eğitimin tarihî gelişimine bakıldığında ilk çağlarda anne ve babanın oynadığı rolü, daha sonra din oynamaya başlamış, modern çağda ise eğitimde devletin planlama ve yönlendirme rolü her geçen gün artmaya devam etmiştir.⁶ Nitekim başta Atatürk olmak üzere Cumhuriyeti kuranlar bu gerçeği gördükleri için 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmişti.

⁵ Meclis Başkanlığı'na hitaben çektiği telgrafa verilen cevap oldukça açık ve kesindir: "Memlekette Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlükte, hilâfına hareket şiddetle cezayı müstelzindir." Bkz. Mehmet Arıkan, "Süleyman Efendi Hazretleri İlim Adamlarını Ders Okutmaya Davet Etmiştir", *Ufuk*, Sayı 505, 18 Mayıs 1979, s.6-7; Sayı 506, 25 Mayıs 1979, s.6. Tunahan'ın talebelerinden Şükrü Taşkiran, o zaman 517 dersiam bulunduğunu, bunlardan yedi tanesinin Tunahan'ın çağrısına cevap verdiğini belirtmektedir. Bkz. Taşkiran, *Ebu'l-Faruk Süleyman Hilmi Tunahan* (yayımlanmamış özel not), 6 Mayıs 1992, s.20

⁶ Her ne kadar eğitim alanında son zamanlarda yeni bir anlayış olan plüralist yaklaşım ortaya çıkmış ise de, özellikle planlama ve programlama noktasında devletin belirleyici olma fonksiyonu her geçen gün artmaya devam etmiştir. Eğitimin tarihî gelişimi için bkz. Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitime Giriş*, Ankara, Binbaşıoğlu Yay., 1988, s.27-44

Ancak yapılan uygulama, farklı bir durum ortaya çıkarmıştır. Zira söz konusu kanunun “neşrinde bir hafta sonra” mevcut medreselerin,⁷ daha sonra da yeni kuruldukları 1924 yılında sayıları 29 olan İmam Hatip Okullarının kapatılmaya başlanması ve nihayet 1932 ve 1933 yıllarında da İlahiyat Fakültesi ile İmam Hatip Okullarının öğrenci yokluğu gerekçeyle tamamen kapatılmasıyla din eğitimi alanında büyük bir boşluk oluşmuştur. Bu dönemde din görevlisi yetiştirmek için kaynak olarak Kuran Kursları kalmıştı ki, 1933’te onların sayısı sadece 9 idi.⁸ Bunların dışında bazı kişilerin bizzat Atatürk’ten izin almak suretiyle informel olarak bireysel boyutta dinî bilgiler verdiği de bilinmektedir.⁹

Din eğitimi konusunda hazırlanan bir rapora göre, laikliğin katı bir şekilde uygulamaya konduğu 1928-48 arası yaklaşık 20 yıl süreyle devlet eliyle din adamı yetiştirilmemiş; halkın din eğitimi ile Kuran okumayı öğrenme ihtiyacı karşılanmamıştır.¹⁰ Yine bu dönemde camilerin kapatıldığı, dinî neşriyat yapılmasına karşı çıkmış olduğu da bilinmektedir.¹¹ Bu da, netice olarak, dinî hizmetleri yerine getirecek görevli bulunamadığı için cenazelerin günlerce kaldırılamaması, hatta gerekli dinî merasim yapılmadan cenazelerin defnedilmesi gibi sıkıntıları ortaya çıkarmıştır.¹² Anlaşılan, 1932-33 yıllarından itibaren bir süre “din dersleri ve meslekî din öğretimi, bir inkılabın yerleştirilmesi uğruna devlet tarafından ihmal edilmiş”¹³ olması nedeniyle dinî bilgi alanında, etkileri günümüzde de devam eden bir “boşluk” oluşmuştur. Fonksiyonalist açıdan

⁷ A. Hamdi Akseki, “Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler hakkında Rapor II”, *Sebilürreşad*, Cilt V, Sayı 101, 1951, s.5

⁸ Bkz. Gotthard Jäschke, *Yeni Türkiye’de İslamlık*, Ankara, Bilgi Yay., 1972, s.75-6

⁹ Bunlardan birisi olan Mehmet Rüştü Aşıkkutlu hakkında bkz. Mehmet Günaydın, “Kıraat Alimi Mehmet Rüştü Aşıkkutlu’nun (1901-1980) Din Eğitimi ve Öğretimine Katkıları”, *Dinî Araştırmalar*, C.2, Sayı 6, Ocak-Nisan 2000, s.179-197

¹⁰ Zekai Baloğlu, “Türkiye’de Eğitim”, *TÜSİAD Birinci Eğitim Raporu*, 1990, s.9

¹¹ 1943 yılında eski Diyanet İşleri Başkanlarından Ahmet Hamdi Akseki’nin “*Hazreti Muhammed*” adıyla yazdığı kitabın İçişleri Bakanlığı tarafından toplattırılmasının sebebi, İçişleri Bakanlığı Matbuat Umum Müdürü Vedat Nedim (Tör)’ün imzasını taşıyan 17.5.1943 tarih ve 653 sayılı resmî yazıda şöyle açıklanmıştır: “Biz her ne şekil ve suretle olursa olsun menleket dâhilinde dinî neşriyat yapılarak dinî bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dinî bir zihniyet fideleşimi vücuda getirilmesine taraftar değiliz.” Bkz. *Sebilürreşad*, Cilt XIII, Sayı 284, Yıl 1959, s.144

¹² Bkz. A. Hamdi Akseki, “Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında Rapor III”, *Sebilürreşad*, Cilt V, Sayı 102, Mayıs 1951, s.19

¹³ Tek Parti döneminin Millî Eğitim Bakanlarından Tahsin Banguoğlu’nun, 1947 yılında yaptığı bir konuşmasında geçen bu ifadeler için bkz. Orhan Türkdoğan, “Batı ve Türk Toplumunda Yeni Dinî Hareketler”, *Türk Yurdu*, C.17, Sayı 116-117, Nisan-Mayıs 1997, s.36

bakıldığında bu boşluk aynı zamanda bir takım dinî oluşumlara da kaynaklık etmiştir.¹⁴

Bu gelişmeler karşısında Tunahan'ın, yakınlarına "hiç duracak zamanımız yok... Bütün imkânlarımızı seferber ederek ilahî ilmi öğrenip, Kur'an ilmini öğretmek için gayret sarf edeceğiz. Aslî vazifemiz budur" diyerek¹⁵ din eğitimi alanında oluşan boşluğu doldurmaya yönelik çabalar içerisinde olduğu görülmektedir. Nitekim talebelerinin verdiği bilgilere göre, 1941 yılında talebe okutmaya başlayan Süleyman Hilmi, başlangıçta, ne kadar çaba gösterse de talebe bulamaz, daha sonra bir kaç talebe bulur ve Gedikpaşa'daki Azakzâde apartmanının bodrum katında "yoğunlaştırılmış bir program"la¹⁶ ders vermeye başlar. Önce yaşlılar gelir. İlk talebeleri Avukat Osman Bey, 'biletçi' Mehmet Akçaloğlu ve hâlen emekli müftü olup Manisa'da ikamet eden Antalyalı Refik Akçaloğlu'dur. Daha sonra bunlara Hüseyin Efendi, Alanyalı 'tüccar' Mustafa Çırpanlı (İzmit müftü müsevvitliğinden müstafi), Ankara'da ikamet eden Beypazarlı 'terzi' Ali Erol, Akif Tarhan ve 'kalaycı' Mehmet Oral'ın da (Elmalı müftülüğünden emekli) katılmasıyla öğrenci sayısı yavaş yavaş artmaya başlayan Tunahan'ın etrafında yeni halkalar oluşmaya başlamıştır.

Tunahan'ın 1943 yılında vaizlik yetkisinin elinden alınması üzerine talebe okutma işine ağırlık verdiği görülmektedir. Ancak Tek Parti'nin iktidarda olduğu ve her tür muhalefetin şiddetle bastırıldığı bir dönemde bu tür faaliyetleri yapmanın kolay olmadığı açıktır. Zira "laikliğin demokrasiye tercih edildiği"¹⁷ o dönemde "halkı dinî konularda aydınlatmaya çalışan kişiler de 163. maddenin icabı olarak baskı altında tutulur, hapsedilir" olmuştu.¹⁸ Çünkü "Atatürk'ün arzuladığı laiklik anlayışı marksist ve materyalist aydınlar tarafından göz ardı edilmiş ve özellikle 1938'den itibaren laiklik ilkesi dinsizlik ve din düşmanlığı haline getirilmiş, üstelik böyle bir anlayış tepeden inmeci ve dayatmacı bir zihni-

¹⁴ "Sırf Kuran'ın yüzünden okunmasını amaç olarak alan Süleymancılığın toplum katmanlarında yer tutmasını" dinî bilgi alanında ortaya çıkan bu boşluğuna bağlayan Onat'a göre, "Nurculuk da bu boşluğun ürünüdür." Bkz. Hasan Onat, "Türkiye'de Din Anlayışı", *Türk Ocakları Yıllığı*, 1996, s.208

¹⁵ Mustafa Özalın, "Büyük Müceddid İçin Ne Dediler", *Ufuk*, Sayı 427, 12 Ekim 1977, s.7

¹⁶ Hızlandırılmış bir programla kısa zamanda öğrenci yetiştirilmesi sürekli eleştiri konusu olmuştur. Ancak bu kısaltma, talebeleri tarafından "Allah'ın bir ihsanı" olarak değerlendirilerek eleştiriler reddedilir. Bkz. Erol, *a.g.e.*, s.11-2

¹⁷ Bkz. Nilüfer Göle, "İslamî Hareketler ve Postmodernizm", *1. İslam Düşüncesi Sempozyumu*, İstanbul, Beyan Yay., 1995, s.110

¹⁸ "Ay'ın Hareketi", *Hareket*, Sayı 4, Haziran 1979, s.7

yetle yaygınlaştırılmıştır.”¹⁹ Anlaşılan o dönemde insanlar, inandığı dinin gereklerini öğrenme, öğretme ve yaşama konusunda büyük bir baskı yaşamaktaydı. Nitekim faaliyetlerini halkın dinî yönden bilgilendirilmesine adanmış Süleyman Hilmi Tunahan’ın sürekli takibata uğraması, zaman zaman sorgulanması ve tutuklanması da bunun bir göstergesi sayılabilir.²⁰ Bu yüzden hareketin çekirdek halinde olup, henüz gelişmediği bu dönemde Tunahan’ın öğrenci yetiştirme faaliyetlerinin, Kuran kurslarının açılmasına izin verilen 1949 yılına kadar bir anlamda illegal sayıldığı için gizli ve sessiz bir şekilde sürdürülmüş olduğu görülmektedir.

Bu dönemde Tunahan’ın ilk talebeleri de -ki, bunlar genelde köy ve kasaba çocukları idi- öncelikle kendi memleketlerine, yani şehir merkezlerinden uzak, nüfus yönünden seyrek yerleşim merkezlerine giderek oralarda kendi bildik tanıdık çevrelerinde faaliyet göstermişlerdir. Tunahan’ın kendisinin de İstanbul’un gözden uzak köy ve kasabalarında öğrenci okuttuğu bilinmektedir. Anlaşılan, “sufi-komiser” örneğine²¹ benzeyen ve grubun kapalı bir toplumsal yapı arz etmesine yol açan bu kaçış olgusu bir süre devam etmiştir. Bu da, söz konusu cemaatin yaşadığı tecrübeler nedeniyle pek çok gruptan daha fazla dirençli olduğunun bir göstergesi sayılabilir.

1950 öncesi dönemde Tunahan’ın faaliyetlerinde asıl rahatlama, laiklik anlayışında bir yumuşamanın görüldüğü Tek Parti döneminin sonlarına doğru yaşanmıştır. Bilindiği gibi, daha ziyade dış şartların ve gelişmelerin zorlamasıyla²² 1945’te çok partili demokratik hayata geçilmiştir.²³ Bunun zorunlu olarak “oy rekabeti”ni getireceğini düşünen CHP kurmaylarının, bir tedbir ve taktik olarak dine karşı olan tutumlarını yeniden gözden geçirmeye yönelmiş olduğu anlaşılmaktadır.²⁴ Nitekim

¹⁹ Bkz. Bayram Kodaman, “Laikliğin Tarihi Gelişimi ve Türkiye Örneği”, *Türk Yurdu*, C.17, Sayı 124, Aralık 1997, s.6

²⁰ Tunahan 1950 öncesi dönemde 1939 ve 1944 yıllarında iki kez tutuklanmıştır.

²¹ Komiserin egemen olduğu ve baskı uyguladığı yerde sufînin yeraltına çekilmesi şeklinde ifade edilen bu ilişki için bkz. Alexandre Bennigsen, *Sufî ve Komiser*, çev. O.Türer, İstanbul, Akçağ Yay., 1988

²² Bkz. Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, 9. baskı, İstanbul, Ötüken, 1992, s.247; Karş. Erik J. Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul, İletişim, 1993, s.302; Ali F. Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul, 1961, s.55

²³ Bu süreç 18 Temmuz 1945 tarihinde Millî Kalkınma Partisi’nin kurulmasıyla başlamıştır. Bkz. Muzaffer Sencer, *Dinin Türk Toplumuna Etkileri*, İstanbul, Ant Yay., 1968, s.208

²⁴ “Rekabete dayalı siyaset”in dinin siyasal alandaki rolünü arttırdığı belirtilmektedir. Bkz. İlder Turan, “Türkiye’de Din ve Siyasal Kültür”, *Çağdaş Türkiye’de İslam*, çev. Ö.Arkan, İstanbul, Sarmal, 1991, s.44

24.12.1946 tarihinde yapılan bütçe görüşmelerinde M. Baha Pars ile H. Suphi Tanrıöver tarafından din öğretiminin yeniden kabul edilmesi yönündeki teklifleri reddedilmiş olsa da,²⁵ uzun süren parti içi tartışmalar sonunda CHP'nin 02.12.1947 tarihinde yapılan VII. Kurultayı'nda muhalefet şerhlerine rağmen dine bir takım tavizlerin verilmesi kararlaştırılmıştır.²⁶ Bu kurultayda, her ne kadar konuya bilimsel açıdan değil de, siyasî açıdan yaklaşıldığı belirtilmekte²⁷ ise de, bu tarihten itibaren Kuran kursları açılmaya başlandığı gibi okullarda din dersi konmaya da başlanmış ve nihayet 1949 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak İ-lâhiyat Fakültesi açılmıştır.

Fonksiyonalist açıdan bütün bu gelişmeler ve başka faktörler göz önüne alındığında, 1950 öncesi dönemde bir dönem verilmeyen din eğitimi eksikliğine atıfla Kuran kursları formunda yapılanarak Kuran öğretimi ve temel dinî bilgiler verme yönünde faaliyetler göstermek şeklinde bir "ara form" veya "tampon mekanizma"²⁸ olarak ortaya çıktığı görülen 'Süleymancı' cemaatin, her ne kadar belli düzeyde katkı sağladığı kabul edilebilirse de, söz konusu boşluğu tek başına doldurma noktasında yeterli olduğunu söylemek son derece zor olduğu gibi aynı zamanda 'indirgemeci' bir yaklaşımdır.²⁹

3.1.2. 1950 Sonrası Dönem

1940'lı yılların ikinci yarısında CHP'nin "somut tavizler" vermesine rağmen 1950 seçimlerini sadece "söz veren" DP kazanmıştır.³⁰ DP'nin ik-

²⁵ Bkz. Jaschke, a.g.e., s.83-4

²⁶ Bu kurultayda önerilen teklifler için bkz. İştâ B. Tarhanlı, *Müslüman Toplum, "Laik" Devlet*, İstanbul, Afa, 1993, s.23-4; Şaban Sitebölükbaşı, *Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı (1950-60)*, Ankara, TDV Yay., 1995, s.21-2

²⁷ Bkz. Ethem R. Fıçlalı, "İslam'ın Bugünkü Meseleleri", *Türk Yurdu*, C.17, S.116-117, Nisan Mayıs 1997, s.30

²⁸ Sosyal bilimler literatürüne Mübeccel Kiray tarafından dahil edilen bu kavram hakkında bkz. M. Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, İstanbul, Rağbet Yay., 2004, s.24-5

²⁹ Ahmet Akgündüz'ün iddia ettiği gibi, 1950 öncesi dönemde Kur'an eğitimi ve öğretimini sadece Said Nursî ve Süleyman Hilmi Tunahan'ın gayretlerine bağlamak ve üstelik "eğer bu iki zat olmasaydı bugün ilâhiyatlar da imam-hatipler de belki olmazdı" şeklinde bir yaklaşım sergilemek (Akgündüz, *Tabular Yıkılıyor 2*, İstanbul, 1997, s.97), indirgemeci ve son derece sübjektif bir tutum olmanın yanı sıra tarihî gerçeklere de uymamaktadır. Zira aynı dönemde dinî ve fikrî alanda bu iki ismin dışında, aralarında Elmalılı Hamdi Efendi, Kamil Miras, Ahmed Hamdi Akseki, Ömer Nasuhi Bilmen'in de yer aldığı bir grup İslam aydınının olduğu bilinmektedir. Bkz. İsmail Kara, "İslam Dünyasında Fikrî Hareketler", *Hareket*, Sayı 9-10, Kasım Aralık 1979, s.12. Bu kişilerin çıkarmış olduğu gazete ve dergilerle ilgili geniş bilgi için bkz. Sitebölükbaşı, a.g.e., s.165-186

³⁰ Ahmad Ferose, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-80)*, çev. A.Fethi, İstanbul, Hil Yay., 1994, s.440-1

tidarda olduğu 1950'li yıllarda oldukça liberal ve popülist bir çizgi takip edilmesiyle³¹ yaşanan kısmî serbestlik ortamı içerisinde Kuran kursları, İmam Hatip okulları gibi çok sayıda dinî eğitim kurumunun açıldığı, bir diğer ifadeyle, din eğitimi faaliyetlerinin yeraltından çıkarak meşruiyet kazandığı görülmektedir. Öte yandan 1950 yılından itibaren önceki dönemlerde daha ziyade 'fahri' olarak yürütülen din hizmetleri görevliliği için yeni kadrolar tahsis edilmeye başlanmıştır. Ancak o dönemde Kuran kursu öğreticisi olan bir "Süleymancı"nın ifadesine göre, "devlet, Kuran kursu açıyor, kadro veriyor, ama para, maaş vermiyordu. Bu yüzden imamlık, müezzinlik, Kuran öğreticiliği fahri-resmî olarak yürütülüyordu". Dolayısıyla gittikleri yerlerde vatandaşların aynî ve nakdî yardımlarıyla hayatî ihtiyaçları karşılanan "Süleyman Efendi'nin talebeleri" bir yandan imamlık, müezzinlik gibi halkın dinî ihtiyaçlarına cevap verirken, öte yandan da onların çocuklarını okutmakta idiler. Bu şekilde merkezden uzak yerlerde çevreyle karşılıklı ve sıkı bir diyalog kurdukları söylenebilir. Zira 1951 yılında açılan İmam Hatip okullarının ilk mezunlarını vermeye başladığı 1958 yılına kadar din hizmetlerinin daha ziyade Kuran kurslarında yetişmiş olanlar tarafından yürütüldüğü bilinmektedir.

Süleymancılara ait ilk Kuran kursu 1951 yılında Konya Lezzet Lokantası sahibi Mustafa Doğanbey'in Çamlıca'daki evinin birinci katında açılmış, ilk 'resmî' Kuran kursu ise 1952'de Aziz Mahmud Hüdâî Hazretleri'nin çilehânesinin yanında bulunan bir binada Üsküdar Müftülüğü'ne bağlı olarak faaliyete geçmiştir.³² Bu durumda önceleri talebe bulmakta zorlanan Süleyman Hilmi Tunahan'ın talebe sayısının 1950'li yıllarda her geçen gün arttığı görülmektedir. Nitekim talebelerinin belirttiğine göre, 1953 sonlarında yaklaşık 40 talebeye ders okuturken, 1959'da ise sadece bir kursta (Eyüp-Topçular) 150'ye yakın talebe vardı.³³ Böylece hayalleri gerçekleşmiş olan Tunahan, artan talep karşısında bazı yerlerde verdiği dersleri iptal etmek zorunda kalmıştır.³⁴ Yine talebeleri-

³¹ Bu dönemde yapılan uygulamaların somut örneklerini, "Ezan-ı Muhammedi'yi Arapçalaştırdık. Mekteplere din derslerini kabul ettirdik. Radyoda Kuran okuttuk" diyerek halka anlatan devrin Başbakanı, bu uygulamaların gerekçesi olarak şu ifadelerin altını çizmekteydi: "Türkiye devleti müslümandır ve müslüman kalacaktır. Müslümanlığı icapları yerine getirilecektir." Bkz. Ahmet Yücekök, *Türkiye'de Örgütsel Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı*, Ankara, AÜSBF Yay., 1971, s.93; Karş. Sencer, a.g.e., s.215

³² Manav, Kurt ve Özerdem, a.g.m., s.20

³³ *Ufuk*, Sayı 455, 26 Nisan 1978; *Ufuk*, Sayı 457, 10 Mayıs 1978

³⁴ Mesela Şehzadebaşı Taştekneler Camii'nde verdiği ve talebeler arasında imam ve müezzinlerin de yer aldığı dersleri 1952 yılında iptal etmiştir. Bkz. *Ufuk*, 02 Kasım 1977; Özdamar, a.g.e., s.68

nin ifadesine göre Tunahan, son dönemlerinde İstanbul'da üç merkezde kurs vermekteydi. Bunlardan ilki, misafirhane, ziyarethâne, dergâh gibi değişik isimlerle anılan Mustafa Doğanbey'in Çamlıca'daki köşküdür. Bu bina 1951 yılında açılan ilk düzenli Kuran Kursu olup, genellikle Anadolu'dan gelen talebelerin kaldığı ve ders gördüğü bir yerdi. İkincisi, Kısıklı Libadiye Caddesi'nde bulunan ve talebeler arasında 'Kırklar' olarak bilinen yer ve nihayet Eyüp Topçular.

Oldukça planlı bir çalışma içerisinde olduğu anlaşılan Süleyman Hilmi Tunahan'ın, İstanbul ve Anadolu'da talebeleri tarafından yeni açılan her kursu haritada işaretleyerek yapılan faaliyetleri sistematik bir şekilde organize ettiği bilinmektedir. Ancak her ne kadar resmî Kuran kursları açılmış ve kısmen rahatlatma sağlanmış olsa da, Tunahan'ın, bir "baskın olur endişesi"yle talebeleriyle gece ders yaptığı, tarihî camilerin "göze çarpmayacak izbe yerlerinde ve pencere kenarlarında" talebelerine ders okuttuğu,³⁵ ayrıca "kursiyer öğrencilerinin listesini müftülüklere ve resmî makamlara tam olarak bildirmek istemediği"³⁶ belirtilmektedir. Tunahan'ı endişelendiren nedenlerin başında DP'nin, CHP'nin laiklik anlayışını eleştirmiş ve bunun dinsizlikle eş anlama geldiğini savunmuş olmasına ve CHP'ye göre oldukça liberal bir politika takip etmesine rağmen laiklik konusunda zaman zaman ondan ayrılarak kurulmuş bir "muvazaa partisi"³⁷ olduğunu hatırlatır mahiyette bir tutum sergilemiş olmasının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim 1950'li yıllarda ülkenin hemen her yerinde Nakşilerin başını çektiği Arapça ezan okuma ile daha ziyade Ticanîlerin sergilediği Atatürk heykellerini kırma şeklinde ortaya çıkan tepki ve protesto hareketlerinin artması üzerine DP'nin doğal olarak sertleşmeye başladığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu çerçevede "Cumhuriyet ve inkılâplar rejiminin sembolü olan Atatürk'ün hatırasına, eserlerine ve onu ifade eden varlıklara vaki olacak tecavüzleri" önlemek amacıyla 31 Temmuz 1951 tarihinde 5816 sayılı "*Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun*"un çıkarıldığı,³⁸ ayrıca aynı yıl Ceza Kanunu'na 163. Maddenin eklenmiş olduğu bilinmektedir. Anlaşılan o dönemde sergilenen irticaî faaliyetler, devlet güçlerinin idarî ve adlî önlemler almasına, hatta takibatlar yapmasına neden olmuş, Süleyman Hilmi Tunahan ve bağlıları da bundan nasibini almıştır. Nitekim grubun bölge

³⁵ *Ufuk*, Sayı 439, 04 Ocak 1978, s.6

³⁶ Numan Turhal, *Süleymanlılığın Doğuşu ve Gelişimi* (yayınlanmamış lisans tezi), Ankara, 1997, s.34, 63

³⁷ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s.248

³⁸ "Atatürk'ü Koruma Kanunu" olarak da bilinen bu kanun için bkz. Sencer, a.g.e., s.217

sorumlularından biri olan 1939 doğumlu bir üye, kendisiyle yaptığımız görüşmede, 1950 sonrası gerçekleştirilen demokratikleşme sürecinin bir uzantısı olarak Süleyman Hilmi Tunahan'ın hizmetlerinde daha rahat bir dönem yaşandığı şeklindeki düşüncelerin yanlış olduğunu ifade ettikten sonra örnek olarak da seçim hazırlıklarının yapıldığı 1957 yılı Haziran ayında 69 yaşında iken Kütahya cezaevine düştüğünü ve iki ay hapis yattığını belirtmiştir.³⁹

1950 sonrası dönemi, kendi içinde, 1950-56 ve 1956-59 olarak ikiye ayırmak mümkündür. 1954'te Süleyman Efendi'nin talebeleri arasına katılmış, ancak daha sonra ayrılmış olan Hilmi Türkmen'in belirttiğine göre, vaizlik ve müftülük imtihanlarına girerek başarılı olan talebelerinin gayretleriyle 1950-56 arası dönemde yetmiş (70) yakın Kuran kursu açılmıştır. Ancak 1956 yılında gerçek anlamda bir patlama yaşanmış ve kurs sayısı 400'ü bulmuştur. Adeta bir çığ gibi büyüyen kursların sayısı 1960'a gelindiğinde ise, 1000 rakamını aşmıştır.⁴⁰ Bir üyenin ifadesiyle, 1950 sonrası dönemde yavaş yavaş dernekler kurulmuş ve "hizmetler rayına oturmaya başlamıştır". Anlaşıldığı kadarıyla cemaatin, kendini ifade edebilecek ve amaçlarını gerçekleştirebilecek bir takım meşru imkân ve fırsatları elde ettiği bu dönemde hızlı bir gelişme kaydettiği görülmektedir. Nitekim o tarihlerde Süleyman Hilmi Tunahan ve onun talebelerinin organize ettiği kursların İstanbul'un dışına taşıdığı ve Alanya, Kütahya, Eskişehir gibi şehirlerde Kuran kursları açıldığı bilinmektedir.

Medrese sistemine oldukça benzeyen bir din eğitimi verilen Kuran kurslarının Tunahan'ın sağlığında kurumsallaşmaya başladığı söylenebilir. Tunahan sonrası döneme geçmeden önce kurslarda verilen eğitimin süresi, müfredatı ve takip edilen kitaplarla ilgili bilgilerin belirtilmesi de yararlı olacaktır. Tunahan'ın talebelerinden olan ve birçok kurs açarak çok sayıda talebe yetiştiren ve halen cemaatin üst düzey sorumlularından olan bir üye ile söz konusu kurslarda verilen eğitim programını tamamlamış iki üyeden aldığımız bilgilere göre, Kuran kurslarında 'ibtidaî', 'tekâmül-altı' ve 'tekâmül' olarak anılan üç aşamalı bir eğitim programı uygulanmıştır. İlk zamanlar ibtidaî kurslar hemen her yerde, tekâmül-altı belli merkezlerde, tekâmül ise sadece İstanbul'da verilmekteydi.⁴¹

³⁹ Kişisel görüşme, Elazığ, 5 Aralık 1998

⁴⁰ Kişisel görüşme, Tarsus, 22 Ocak 1999 (Kendisiyle çeşitli zamanlarda yaptığımız görüşmelerde Süleymancı cemaatin tarihî gelişim süreci hakkında bilgi ve tecrübelerini cömertçe aktaran Hilmi Türkmen, 11 Haziran 2006 tarihinde vefat etmiştir.)

⁴¹ Kişisel görüşme, Elazığ, 4-5 Aralık 1998; Adana, 4 Ocak 1997; Gaziantep, 5 Ekim 1998

“İbtidai Kurs” olarak nitelenen ve yeni başlayan bir öğrenciye, kapasitesine göre, 2-3 yıl arasında değişen bir programın müfredatında ağırlıklı olarak Kuran-ı Kerim ve Arapça (Emsile, Bina, Maksud, İzzî, Merah ile Avâmîl, İzhar, Kafiye) dersleri ile temel dinî bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Siyer bilgileri, Hz. Peygamberin hayatı ile ilgili bilgiler de verilmektedir.

İbtidai kursu tamamlayan öğrenci “Tekâmül altı” olarak isimlendirilen yeni bir aşamaya geçer. Süresi bir yıl olan bu programın müfredatı ise Arapça (Molla Câmî, Telhis), Akaid (Emâlî, Metn-i Akaid), Fıkıh Usulü (Metn-i Menâr), Fıkıh (Nuru’l-İzah, Kudurî), Mantık (İsagoji, Şemsiye) ve Beyan (Metn-i Alâka) derslerinden oluşur.

İleri derece eğitim basamağı olan ve bir yıl süren Tekâmül’ün müfredatı da şu şekildedir: Kıraat (Aşere-i Takrib), Akâid (Şerh-i Akâid), Fıkıh (Dürerü’l-Hukkâm), Tefsir Usulü (Celâleyn, Ruhu’l-Beyân), Hadis Usulü (Sahih-i Buharî) ve Tatbikat (Mübarek gün ve gecelerde vaaz, hutbe stajı).⁴²

3.2. Süleyman Hilmi Tunahan sonrası

Süleyman Hilmi Tunahan’ın 16 Eylül 1959 tarihinde kendisine halife tayin etmeden⁴³ vefat etmesi, her grubun karşılaştığı bir sosyolojik geçişi teyit etmiş ve ‘Süleymanlı’ cemaatin çizgisinde bazı kırılma noktaları oluşturmuştur. Fakat grupta asıl kırılma noktası 1971 yılında olmuştur. Öte yandan 1980 sonrası gelişmelerin de ayrıca ele alınması gerekmektedir. Dolayısıyla Tunahan sonrası dönemi üç ayrı döneme ayırmak mümkündür.

3.2.1. 1959-1971 Arası Dönem

1959 yılında Süleyman Hilmi Tunahan’ın vefat etmesiyle başlayan bu dönemin 12 Mart 1971 tarihinde işbaşında bulunan Hükümet’e verilen muhtıra ile sona erdiğini söylemek mümkündür. Cemaatten ayrılan yaşlı bir üyenin belirttiğine göre,⁴⁴ bu dönemde oldukça homojen bir görüntü veren cemaatte yönetimle ilgili kararların şûra ile alındığı ve bu kararların alınmasında etkili olan bir “Müşâvere Heyeti”nin olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tunahan’ın talebelerinden biri olan, ancak daha sonra gruptan ayrılan Hilmi Türkmen, kendisiyle yaptığımız görüş-

⁴² Parantez içinde belirtilenler o derslerde okutulan kitaplar olup, bunların birçoğu, cemaat mensubu kişiler tarafından işletilen Fazilet Neşriyat tarafından yayınlanmaktadır.

⁴³ Hamid Algar’ın işaret ettiği bu gerçek için bkz. Fulya Atacan, “Anadolu Gazetesi ve Süleymanlılık”, *Toplum Bilim*, Sayı 2, Ekim 1993, s.138

⁴⁴ Kişisel görüşme, İstanbul, 25 Nisan 1998

mede,⁴⁵ üye sayısını tam olarak hatırlayamadığı söz konusu heyetin, başta Tunahan'ın damadı⁴⁶ Kemal Kacar (1917-2000) olmak üzere Halit Başar, Hüseyin Kaplan gibi bölgelerinde hatırı sayılan, sözü dinlenen, danışılan insanlar olan il ve bölge sorumlularından oluştuğunu, kendisinin de o an Antalya, Diyarbakır ve Siirt'e kadar uzanan Güney ve Doğu illeri sorumlusu olarak bu heyetin bir üyesi olduğunu belirtmiştir. Yaptığımız tespitlere göre, bu dönemde şu isimlerin öne çıkmaya başladığı görülmektedir: Kemal Kacar, Hüseyin Kaplan, Mehmet Arıkan, Seyfettin Alkan, Hilmi Türkmen, Hüseyin Kumaş, Harun Reşit Tüylüoğlu, Mehmet Emre, Ali Ak, Lütfü Davran, Mehmet Özaltın. Bu kadroyla bir süre kolektif bir tarzla idare edildiği anlaşılan cemaatin yönetimini zamanla Kemal Kacar'ın tek başına eline aldığı bilinmektedir. Anlaşılan Kacar'ın, grubun doğal ve karizmatik lideri Süleyman Hilmi Tunahan'a damat olması sebebiyle, öncelikle "geleneksel otorite tipi"nin özelliklerini taşımakta iken, zamanla otoriter ve antidemokratik bir tavır sergileyerek⁴⁷ bazı muhaliflerini tasfiye etmek suretiyle gruba tamamen hâkim olduğu ve böylece "karizmatik lider tipi"ne dönüştüğü anlaşılmaktadır.⁴⁸ Bu dönemde Kütahya milletvekili olan Kacar, aynı zamanda Avrupa Konseyi'ndeki Türk Parlamenterler Heyeti'nin de üyesi⁴⁹ olması da, bir yandan karizmasını güçlendirirken, bir yandan da cemaatin yurtiçi ve yurtdışı organizasyonlarının uyumuna katkı sağlamış gözükmektedir.

Bununla birlikte 1969 seçimlerinde İçel milletvekili olarak Parlamente'ye giren ve daha sonra Kemal Kacar'la siyasî bir anlaşmazlığa düşerek gruptan ayrılan Hilmi Türkmen, bu dönemi değerlendirirken kullandığı "1969'a kadar grupta danışılan biriydim" sözü, bu dönemde cemaat

⁴⁵ Kişisel görüşme, Tarsus, 3 Nisan 1999

⁴⁶ Kacar, Tunahan'ın büyük kızı Bedia (1923-1981) ile evlenmiş olup çocuğu olmamıştır.

⁴⁷ Kacar'ı yakından tanıyan, hatta yaş itibarıyla onunla emsal sayılabilecek mutezil bir üye, kendisiyle 25 Nisan 1998 tarihinde İstanbul'da yaptığımız uzun bir görüşmede şunları söylemiştir: "Üstad aramızdan ayrıldıktan sonra bir süre cemaatin işleri şur'a ile idare edilmişti. Daha sonra 60'lı yılların başında Kemal Kacar grubun başına geçmiştir. Ancak bunu yaparken antidemokratik davranmış ve çok iyi yetişmiş ehliyetli, bilgili çok kimseyi üzmüş ve kırmış, böylece kendini de murdar etmiştir, tıpkı Habil ile Kabil ya da Dumurzi ile Enkimdu kıssasında olduğu gibi. Ancak bunu yapmakla cemaatin iktidar mücadelesine girerek dağılmasını önlemiş, toprağı verimli kalmış ve aynı zamanda cemaat içinde kutsal bir kişi olarak karizma sahibi olmuştur." Bu kişinin, açıklamalarını yaparken şu eserlere atıf yaptığı belirlenmiştir: Samuel H. Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. A.Şenel, İstanbul, İmge, 1993, 143-156; Erich Fromm, *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri II*, çev. Ş.Alpagut, 2.baskı, İstanbul, Payel, 1995, s.32-42

⁴⁸ Weber tarafından geliştirilmiş olan otorite tipleri konusunda bkz. Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, çev. Ü.Günay, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yay., 1990, s.393-442

⁴⁹ Kacar, 1965 yılında Millet Partisi'nden Kütahya milletvekili seçilmiştir. Bkz. *TBMM Arşivi*, 618 Sicil nolu Dosya

yönetiminde danışmaya önem verildiğini, yönetimle ilgili iş ve faaliyetlerin istişâre ile belli bir prosedür içerisinde düzenli olarak sürdürüldüğünü göstermektedir. 1960'lı yıllarda grubun örgütlenme alanında bir genişleme sürecine girmesini, biraz da bunun bir sonucu olarak kabul etmek mümkündür. Bu durumu, Türkmen'den alınan bilgilere göre, rakamlarla ifade edecek olursak, Süleyman Hilmi Tunahan'ın vefatından 1960 Mayıs'ında yapılan ihtilale kadar grup üyelerinin açmış olduğu Kuran kursu sayısı 1000'i aşmıştı. Bir başka üyenin belirttiğine göre, "artık Diyanet'in bütün kurslarına hâkim olunmuştu. Ancak 1960 İhtilali bu hızlı yükselişi kesintiye uğratmıştır." Anlaşılan askerlerin işbaşında olduğu 1960-61 arası dönemde Tunahan'ın talebelerinin hizmetlerinde bir duraklama devri yaşanmıştır. Ancak bu kısa duraklama döneminin ardından 1961 yılında seçimlerin yapılarak iktidarın sivilleşmesiyle, yani 1961-62'lerde 'Süleymancılar'a ait kurslarda yeniden tedrisata başlanmıştır. Eski yükseliş hızının yakalanmasıyla 1966 yılında kurs sayısı olarak 3000 rakamı telaffuz edilir olmuştur.⁵⁰

Yine bu dönemde cemaat mensuplarını yakından ilgilendiren bir başka gelişme yaşanmıştır. 22.06.1965 tarihinde kabul edilen 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Kanunu 02.07.1965 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun hakkında, 1959 yılında müftü olarak göreve başlamış olan bir üye, kendisiyle 05.12.1998 tarihinde yaptığımız görüşmede şunları söylemiştir:

"O zamanlar Diyanet'ten sorumlu Devlet Bakanı olan Mehmet Altınsoy bütün müftüleri topladı, komisyon halinde çalışıldı ve bu kanun çıktı. Aslında bir boşluğu dolduran, ancak geçmişe yönelik işletilmesiyle 'fitnenin başı' olan bu kanuna göre, müftü ve vaizler müktesepelerini korumuştur. Ancak müktesepeleri korunmayan mevcut imam ve hatipler 'vekil imam' statüsüne alınıyor, bu tarihten sonra imam hatip gibi görevlere başvurmak isteyenler için İmam Hatip Okulu mezunu olma şartı getiriliyordu. Ayrıca 'asil imam' statüsüne dâhil edilen İmam Hatip Okulu mezunları vekil bir imamın görev yaptığı yere atanmışsa vekilin görevi sona eriyor veya başka boş yerlere kaydırılıyordu."

Söz konusu Kanun'un kabulüne kadar daha ziyade fahrî olarak imamlık yapan 'Süleymancılar', böylece büyük bir şok yaşamışlar, ancak süratle harekete geçerek daha önce dağınık bir şekilde sürdürdükleri yapılanmalarını örgütlü hale getirmeye başlamışlardır. Bu çerçevede 1966 yılının Ocak ayında üç derneğin, Ümraniye, Zeytinburnu ve Beyoğlu

⁵⁰ Bu bilgileri destekleyen bir başka ifade şudur: "3000 civarında kurs ve buralarda barınan iki yüz bin talebe." Bkz. H. Ethem Mollaömeroğlu, *Hakikatler*, 2.baskı, İstanbul, 1971, s.75

Emin Camii Kur'an Kursu Yaptırma ve Yaşatma Derneklerinin bir araya gelmesiyle "Kur'an Kursları Kurma, Koruma ve İdame Ettirme Dernekleri Federasyonu" kurulmuş ve daha sonra diğer dernekler de bu Federasyonun çatısı altında toplanmaya başlamıştır.⁵¹

Bu tarihten sonra örgütlenme alanında yeniden yapılanma esnekliği gösterdiği anlaşılan cemaatin, bir yandan kendisi için oldukça uygun bir faaliyet alanı olan Diyanet teşkilatında etkinliğini sürdürürken, öte yandan da 22.02.1962'de kurulan Din Görevlileri Federasyonu'nda çoğunluğu elde etmek için çaba sarf ettiği görülmektedir. Hilmi Türkmen'e göre, bu noktada belirtilmesi gereken enteresan bir husus vardı: Süleyman Efendi'nin talebelerinin gayretleriyle açılan kurs sayısı 3000 gibi büyük rakamlara ulaşmış olmasına rağmen o zamana kadar bir 'Süleymanlık' olgusundan ya da hareketinden söz edilmiyordu. Çünkü bu dönemde imam, müezzin, müftü gibi din görevlileri için bir tek teşkilat vardı: Din Görevlileri Federasyonu. Dolayısıyla asıl kutuplaşma söz konusu Federasyonu ele geçirme mücadelesinde yaşanmıştır. Çetin bir mücadeleden sonra söz konusu Federasyonun seçimlerinde başkanlığı kaybetmelerine rağmen yönetimi kazanmışlardır. Bu seçimlerde aktif olmasına rağmen yönetimde görev almadığını belirten Türkmen'e göre, her şey ondan sonra başlamış ve 'Süleymanlık' ya da 'Süleymanlık' işte bu tarihten sonra ortaya çıkmıştır.⁵² 'Süleymanlık' olgusunun ortaya çıkmasıyla din görevlileri ikiye bölünmüştür: İmam-Hatip ve İlâhiyat Fakültesi'nde okuyan 'Mektepliler' ile Kuran kursları etrafında toplanan 'Alaylılar', yani 'Süleymanlılar'.

Günümüzde vakıf haline dönüşen Din Görevlileri Federasyonu'nun son genel başkanı İsmail Karakaya ile 22-26 Mayıs 2000 tarihlerinde yaptığımız görüşmelerde elde edilen arşiv bilgileri Türkmen'i doğrulamaktadır. Bu bilgilerden, söz konusu Federasyonun 1963, 1965 ve 1966 tarihlerinde yapılan kongrelerinde cemaat mensubu hiç kimsenin baş-

⁵¹ Geniş bilgi için bkz. Ali Ak, *Zarurî Bir Açıklama*, İstanbul, Kıral Matbaası, 1987, s.14

⁵² 'Süleymanlık' ya da 'Süleymanlık' kavramlarının ortaya çıkışı ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Yaygın olanı, Ali Ak'a aittir. Ona göre bu tabir, ilk defa 1967-68 senelerinde Diyanet çevrelerince icat edilmiş "sun'i bir yafta"dır. Bkz. Ak, *Zarurî Bir Açıklama*, s.27, 32; Bu ismi tasvip etmeyen cemaat mensupları kendilerine "Süleyman Efendi'nin talebeleri ya da ondan feyz almış kimseler topluluğu" denmesinin uygun olacağını ifade etmektedirler. Grubun lideri Kemal Kacar da, 1976 yılında Almanya'nın Mainhaim şehrinde verdiği bir konferansta "Biz Süleymanlık değiliz, fakat Osmanlı gibi Süleymanlıyız" demiştir. Ayrıca kendilerine "Süleymanlılar" denmesinin doğru olacağını 1980 yılında bir yurt dışı dönüşü esnasında gazeteci Yavuz Donat'a da ifade etmiştir. Ancak bu isimlendirmeyi, "burada bir hanedan saltanatı kokusu var" şeklinde değerlendirenler olmuştur. Bkz. Ömer Öngüt, *Süleymanlıların İçyüzü*, İstanbul, Hakikat Neşriyat, 1993, s.57

kanlık görevinde bulunmadığı, bununla birlikte Mehmet Emre, Halit Başar, Hüseyin Kaplan ve Ali Ak gibi 'Süleymancı' din görevlilerinin başkan yardımcılığı ve yönetim kurulu üyeliği yaptıkları, yani 1963-67 yılları arasında yönetimde etkin bir şekilde yer aldıkları, ancak 1970'den sonra ise etkilerinin tamamen kaybolduğu anlaşılmaktadır.

Çatışmacı perspektiften bakıldığında, 'Süleymancılar'ın İmam-Hatip ve Diyanet çevresiyle girmiş oldukları mücadele, bir yandan din görevlileri arasındaki rekabeti arttırırken, bir yandan da grup kimliğini güçlenmesine çok önemli katkılar yapmış olduğu söylenebilir.

3.2.2. 1971-1980 Arası Dönem

Bu dönemi 12 Mart 1971 tarihinde hükümete verilen muhtıra ile başlatmak mümkündür. Bu olayın sadece siyasî açıdan dengelerin değişmesine yol açmakla kalmadığı, etkilerinin çok farklı alanlara da yayıldığı bilinmektedir. 1971 tarihinin 'Süleymancı' cemaati için de tam anlamıyla bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Zira bu tarihten itibaren, Kuran kursları şeklinde sürdürülen önceki yapılanmanın yerini orta ve yüksek öğrenime devam eden öğrencilerin barınmasına yönelik yurt ve pansiyonlara terk etmiş olmasına bakılırsa, bu dönemde yaşanan olağanüstü gelişmelerden cemaatin de nasibini almış olduğu kolayca anlaşılmış olur. Nitekim bu dönemde 17.10.1971 tarihinde 13989 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliğinin 3. Maddesinin 'b' fıkrası dayanak yapılarak bütün Kuran Kursları binalarının ve müstemilâtının intifa hakkının Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilmesi isteniliyor, intifa hakkı en kısa zamanda devredilmeyen binalarda faaliyet gösteren kurslara ait izin ve ruhsatların hemen iptal edilmesi yoluna gidiliyordu. Bu uygulamadan en çok 'Süleymancı' cemaatin etkilendiğini tahmin etmek zor değildir. Zira o tarihte faaliyet gösteren Kuran kurslarının çoğu, bu cemaate mensup kişilerin kurmuş olduğu dernekler tarafından yönetilmekteydi. Dolayısıyla cemaatin, bu uygulamayla, 1965 yılındaki şokun bir benzerini yaşadığı söylenebilir.

Bir çıkış yolu olarak, süratle, ellerindeki derneklerin isim ve tüzüklerini değiştirmeye yöneldiklerine bakılırsa, 'Süleymancılar'ın çok çabuk toparlanarak yaşadıkları şaşkınlığı üzerlerinden attıkları söylenebilir. Birkaç kez tekrarlanan bu değişikliklerle ellerindeki derneklerin bağlı olduğu Federasyonun adı, önce "Türkiye Kuran Kursları Kurma, Koruma ve İdame Ettirme Dernekleri Federasyonu" iken, 29.04.1973 tarihinde yapılan Genel Kurul Toplantısı'ndaki tüzük tadilatı ile "Kuran Kursları

Kurma, Koruma, Yaşatma ve Talebelerine Yardım Dernekleri Federasyonu", 24.04.1976 tarihinde "Kuran Kursları ve Diğer Kurslar ve Okullar Talebelerine Yardım Dernekleri Federasyonu" ve nihayet 26.04.1980 tarihinde ise, "Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Dernekleri Federasyonu" şeklini almıştır.⁵³ Böylece Millî Eğitim Bakanlığı'nın kontrol ve denetimi altına girilmiştir. O dönemi müftü olarak yaşamış ve halen cemaatin üst düzey sorumlularından olan bir üye, kendisiyle 04.12.1998 tarihinde yaptığımız görüşmede, şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur:

"1972-73'te dengeler biraz daha bozulunca toplandık. Diyanet'le çalışmamız mümkün değildi. Hepimiz bunun farkında idik. Yaptığımız uzun istişareler sonunda Derneklerimizin tüzüklerini değiştirerek Millî Eğitim'e bağlı hale geldik. Ancak bu durum bir 'sapma' değil, bir 'zorunluluk'tu."

Halen öğretmenlik yapan bir üyenin ifadesi ise, bu zorunluluğu açıklar mahiyettedir. Ona göre, cemaatin yaşadığı bu dönüşümde birincisi 'mevzuat', ikincisi 'diploma' olmak üzere iki ana faktör etkili olmuştur.⁵⁴ Anlaşılan bu dönüşümde din görevlisi istihdamında yapılan düzenleme ile cemaat mensuplarının almış oldukları Kur'an kursu eğitimi sonunda istihdam edilmelerini sağlayacak bir diploma sahibi olamamaları, bir diğer ifadeyle, İmam-Hatip okullarının sayılarının özellikle 1973 yılından itibaren hızla artması ve din görevliliği için gereken şartları bu okulların mezunlarının taşıyor olması etkili olmuştur. Artık 'Süleymancı' cemaati, faaliyetlerini Kuran kursları şeklinde değil de, öğrenci yurtları tarzında yapılmak suretiyle sürdürmeye başlamıştır. Bu noktada Şerif Mardin, 'Süleymancı' cemaatini, almış olduğu son şekil itibarıyla, daha ziyade lise ve üniversite öğrenimi gören gençleri kazanmak maksadıyla yapılan ve benzerlerine ABD, Fransa ve Mısır'da da rastlanan organizasyonların "Türk muadili" olarak nitelendirmektedir.⁵⁵

1971 sonrası dönemde cemaat, öğrenci yurtları şeklinde yapılmaya başladıktan sonra Kur'an kurslarında uygulanan programın sürdürülmesinde bir takım sıkıntılarla karşılaşmıştır. Zira, her ne kadar cemaatin teşkilat yapısının din eğitimi alanından genel eğitim alanına kaymasıyla fonksiyonel bir değişim yaşanmış ve artık "eğitim veren değil, verilen eğitime alt yapı hizmeti sunan" bir cemaat haline gelmiş gibi bir görünüm söz konusu ise de, yapılan görüşme ve gözlemlere dayanarak Kuran kursları yoluyla yapılan faaliyetlerin tamamen sona er-

⁵³ Bkz. Ak, *Zarurî Bir Açıklama*, s.14

⁵⁴ Kişisel görüşme, Adana, 4 Ocak 1997

⁵⁵ Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, 4.baskı, İstanbul, İletişim Yay., 1995, s.224-5

memiş olduğu söylenebilir. Nitekim Adana'da cemaatin üst düzey sorumlularından biri "yurtlarda din eğitimi vermiyoruz" derken, "bütün yurtlarda tekâmül-altı eğitimi var mı" sorumuza cemaatin bölge sorumlularından birinin verdiği cevap "hayır, bu mümkün değil, ama en azından bölgelerde mutlaka okutuyoruz" olmuştur. Anlaşılan 'isteyen' ve yetenekli olanların dinî yönden bilgilendirilmesine devam edilmektedir.

Edinilen bilgilere göre, Kur'an kurslarında verilen eski müfredatın genel karakteristiği korunmakla birlikte yeni uygulama şu şekildedir: İbtidâî olarak adlandırılan basamakta verilen eğitim ortaokul (ilköğretim II. Kademe); tekâmül altında verilen eğitim lise; tekâmül ise üniversite düzeyinde verilmeye çalışılmaktadır. Anlaşılan eskiden yoğun bir şekilde kısa sürede verilen eğitim, daha uzun bir süreye yayılmıştır. Hatta ifade edildiğine göre, ibtidâî ve tekâmül-altı düzeyinde verilen eğitim zaman zaman sarkabilmekte ve yaklaşık 4-5 yıl sürmektedir. Bu sarkmaların, daha ziyade öğrenciler için o seviyede grup oluşturabilme ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Fakat her halükârda 'istekli' ve yetenekli öğrenciler seçildiği için üniversite eğitimi ile birlikte tekâmül eğitimi de büyük bir ihtimalle tamamlanmış olmaktadır. Eski programla yeni arasındaki farklardan biri de, Süleyman Hilmi Tunahan zamanında Kuran'ın bütünüünün ezberlenmesi demek olan "hafızlık eğitimi" verilmeden doğrudan derse başlanırken, şimdi hafızlık eğitiminin de yapılıyor olmasıdır.

1971 yılında Kuran kurslarına el koyma girişiminin istenmeyen bir sonuç (unintended consequence) doğurduğu söylenebilir. Zira yaşanan bu dönüşümün, aslında, 1966 yılında 3000 civarında Kuran kursu ile örgütlenme düzeyinde zirveye ulaşmış olması nedeniyle âdeta tıkanma noktasına gelen cemaat için 'hayırlı' olduğu söylenebilir.⁵⁶ Zira özellikle 1965 yılında yürürlüğe giren 633 sayılı Kanunun zorlamasıyla grubun, Kuran kursları kanalıyla imam, müezzin, müftü, vaiz gibi din adamı yetiştirme politikasında, bir anlamda teşkilatlanma düzeyinde bir açılım yapması ve yeniden yapılanması gerekiyordu. Süleyman Hilmi Tunahan zamanında geçerli olan Kuran kurslarında kısa zamanda din adamı yetiştirme politikası cemaatin o zamanki en önemli karakteristiği iken, 1958'den sonra İmam Hatip Lisesi mezunlarının artması ve Diyanet'in çeşitli kademelerinde imam, müezzin, müftü, vaiz olarak görev almaları

⁵⁶ Bu analizlerin yapılmasında, isminin açıklanmasını istemeyen eski bir Diyanet İşleri Başkanı ile yapılan görüşme oldukça yararlı olmuştur. Kişisel görüşme, Ankara, Mart 1999

ile ciddi bir darbe almıştı. 1971 Muhtırasının onlara böyle bir fırsat verdiği görülmektedir.

Öte yandan, her ne kadar genel planda 'hayırlı' olduğu ifade edilse de, bu dönemde grubun bir takım olumsuzluklarla karşılaştığı da bilinmektedir. Bunlardan en önemlisi, gruptan ayrılmaların, itizallerin yaşanmaya başlamış olmasıdır. Kurucu veya liderin ölümünden sonra hemen her toplumsal grubun veya hareketin zamanla ilk hedeflerinden tam olmasa bile kısmen sapma, bozulma içine girdiği ve bu çerçevede dinî ikaz, protesto ve itizal hareketlerinin ortaya çıktığı bilinmektedir.⁵⁷ Anlaşılan karizmatik liderler etrafında bir araya gelen gruplarda oldukça sık rastlanan ve âdeta kaçınılmaz olan bu sosyolojik gerçeği, 'Süleymancı' cemaat de yaşamıştır. Nitekim Kemal Kacar'ın, zamanla kendisine rakip olabilecek kişileri gruptan tasfiye ederek otoritesini perçinlediği ve gruba tamamen hâkim olduğu 1971 sonrası dönemde itizallerin sayısının artmaya başladığı bilinmektedir. Bunlar arasında Halit Başar, Hilmi Türkmen ve Hüseyin Kaplan gibi Tunahan'ın "iyi yetişmiş" talebelerinden olan ve bu özellikleri nedeniyle bölge sorumluluğu, Federasyon başkanlığı gibi grubun formal veya informal yapılanması içerisinde çeşitli üst düzey görevlere ve konumlara kadar yükselen bazı önemli isimlerin itizalleri sayılabilir. Kendisi de cemaatten itizal edenlerden biri olan ve 1999 günü bir trafik kazasında kaybettiğimiz bir akademisyen de, kendisiyle çeşitli tarihlerde yaptığımız görüşmelerde bu ifadeleri doğrulamış, ancak ilk itizalin bunlardan çok daha önce, 1960'ların başında Mustafa Yeşilbursa ile yaşanmış olduğunu belirtmiş ve ayrıca ayrıntı kabilinden birçok bilgiler aktarmıştır.⁵⁸

Gruptan ayrılanlar, doğal olarak, bu davranışlarında grubun çizgisinden sapma eğilimleri ile Kur'an dışı pratiklerin doğmasının etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim Süleyman Hilmi Tunahan'ın görüşlerinin saptırıldığını ileri süren Kaplan ve Türkmen'e göre, "*şimdiki lider Kacar aracılığıyla Süleyman Efendi'nin görüşleri sakıncalı hale getirilmiştir... Kendisinde bir takım güçler vehmeden kimsenin başkanlığında Süleymancılık değişmiştir... Artık Süleyman Hilmi Tunahan ayrı, Kuran kursları ayrı hale gelmiştir.*" Ayrıca önceden 'Süleymancılık' diye bir şey yokken artık var

⁵⁷ Dinî gruplarda sıkça görülen dinî ikaz, protesto ve itizal hareketleri hakkında bkz. Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, çev. T.Kalpsüz, Ankara, AÜİF Yay., 1964, s.59-61; Karş. Wach, *Din Sosyolojisi*, çev. Ü.Günay, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yay., 1990, s.167-204

⁵⁸ Kişisel görüşme, Elazığ, 1 Aralık 1998

olmuştur.⁵⁹ Anlaşılan i'tizaller daha ziyade inançlarda ortaya çıkan sapmalara yönelik olarak gerçekleşmiştir.

Cemaat mensuplarıyla yapılan görüşmelerde ise, bu sözlerin doğru olmadığı belirtilmiştir. Mesela üniversite mezunu bir belletmen üye, cemaatten ayrılan bu kişilerin cemaatin yönetimde söz sahibi, yani "baş olma sevdası" taşıdıklarını ve bu arzularına ulaşamadıkları için cemaatten ayrıldıklarını ve bu yüzden böyle sözler söylediklerini ifade etmiştir. Ayrılma ve kopmaları tek kelimeyle 'nefsâniyet' olarak niteleyen Ak'a göre, bu kişiler müslümanlara yönelik bir kampanyaya alet olmuşlardır.⁶⁰ Öte yandan yapılan görüşmelerde üyelerin, bireysel hareket ettiği belirtilen Halit Başar'a veya Hilmi Türkmen'e değil de, kendisi ayrılırken peşinden başkalarını sürükleyen Hüseyin Kaplan'a daha fazla yüklenedikleri gözlenmiştir.

Bu dönemde 'Süleymancı' cemaatin, 1960'lı yıllarda başlayan Türkiye'den yurtdışına, özellikle Batı Avrupa'ya "işçi göçü olgusu"nun⁶¹ doğuracağı sonuçları iyi analiz etmek suretiyle yurtdışına, özellikle Batı Avrupa'ya açıldığı ve İslam Kültür Merkezleri (İKM) şeklinde örgütlendiği görülmektedir. İlk olarak 1973 yılında Türk işçilerinin yoğun olarak bulunduğu Almanya'nın Köln şehrinde bir İKM kurulmasıyla başlayan yurtdışında örgütlenme faaliyetleri daha sonra diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. Daha ziyade satın aldıkları binaları restore ederek cami, kütüphane, toplantı salonu şeklinde düzenleyen cemaat, uygun olan yerlerde de camilerin yanına kurslar açmıştır. Bu noktada 'Süleymancılar'ın, yurt dışına işçi gönderilmeye başlanmasından sonra bu işçilerin bir takım dinî, sosyal ve kültürel bir takım ihtiyaçlarının olabileceği gerçeğinin uzun süre ihmal edilmesiyle oluşan boşluğu⁶² ilk fark eden cemaat olduğu söylenebilir. Bu nedenle Türkiye'den göç eden işçilerin dinî ihtiyaçlarını karşılamak, onların çocuklarına dinî bilgiler vermek şeklinde ifade edilen amaçlarını gerçekleştirmek için özellikle siyasi yönden

⁵⁹ Çetin Yetkin'in Hilmi Türkmen ve Hüseyin Kaplan ile yaptığı mülakatlar için bkz. "İşte İrtica, İşte Süleymancılar", *Hürriyet*, 05-08 Mart 1988

⁶⁰ O. Nuri Mete'nin Ali Ak ile yaptığı röportaj için bkz. "Biraz Hayâ", *Zaman*, 06 Nisan 1988. Ali Ak, kendisiyle 6 Mayıs 2000 tarihinde İstanbul'da yaptığımız görüşmede bu kanaatini tekrarlamıştır.

⁶¹ Bu olguyla ilgili yapılmış sosyolojik bir çalışma için bkz. Nermin Abadan-Unat, "Turkish External Migration and Social Mobility", *Turkey, Geographic and Social Perspectives*, (eds.) P.Benedict, E.Tümertekin, F.Mansur, Leiden, E.J.Brill, 1974, s.362-402

⁶² Bkz. Kemal Aytaç, "Federal Almanya'daki Türk İşçi Çocuklarının Din Eğitimi Meselesi", *Türkiye'de I. Din Eğitimi Semineri*, Ankara, 1981, s.315

'ılımlı', ancak ekonomik yönden daha 'istekli' bir tutum sergilenerek⁶³ hızlı bir örgütlenme sürecine girilmesinin ardından bir anlamda hedef büyültülerek Almanya'da "İslam'ın resmî din olarak tanınması" çalışmalarına da başlanılmış, ancak bu yöndeki girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ayrıca Köln İslam Kültür Merkezi 1 Mart 1979 tarihinde Kuzey Ren Westfalya eyaleti Kültür Bakanlığı'na "kamu yararına çalışan dernek" olarak tanınma başvurusunda bulunmuş, hatta bu çerçevede kendilerine destek olması için Almanya Büyük Mason Locası'ndan da yardım istenmiştir. Ancak kısa adı DGB olan Alman Sendikalar Birliği'nde çalışan bir sendikacı olan S. Mete Atsu, uzun bir rapor yazarak DGB Yürütme Kurulu üyesi ve yabancı işçiler sorumlusu Karl Schwab aracılığıyla hem Mason Locası'nı hem de anılan Bakanlık olası sakıncalara karşı uyarılmış, bu uyarıların dikkate alınmasıyla da Köln İslam Kültür Merkezi'nin başvurusu yetkili makamlar tarafından reddedilmiştir.⁶⁴

1986 yılında Almanya'da Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği'nin (DİTİB) kurulmuştur. Fonksiyonalist açıdan bakıldığında, DİTİB'in birkaç yıl gibi çok kısa sürede Almanya'da bulunan cami derneklerinin % 60'ını çatısı altında toplayabilmiş olması, Türkiye'den yurtdışına yapılan işgücü göçünün sosyo-kültürel boyutunun ihmal edildiği şeklinde değerlendirilmektedir.⁶⁵ 1980'lerde Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde DİTİB'in kurulmasıyla da 'Süleymancı' cemaat mensupları tarafından organize edilen İslam Kültür Merkezleri gayri-resmî bir İslamî kuruluş konumuna düşmüştür.⁶⁶ Ancak bütün bu gelişmelere rağmen cemaat, etkinliğini sürdürmeyi bilmiştir. Nitekim 21.05.1979 tarihinde İstanbul'da yapılan Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Dernekleri Federasyonu'nun Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmasında, İslam Kültür Merkezlerin fahri başkanı Kemal Kacar'ın bizzat kendisi, Avrupa'da 215 İKM olduğunu belirtmiştir.⁶⁷ 23-25 Nisan 1981 tarihleri arasında yapılan I. Din Eğitimi

⁶³ Türk işçilerinin politik buldukları diğer bazı cemaatlere göre "Süleymancı" cemaate yakınlaştıklarını, ancak bu kez de cemaatin politik yönünün mutedilliliğinin yanı sıra ekonomik yönden kendilerinden daha fazla maddî destek isteyen yaklaşımıyla karşı karşıya kaldıklarını fark ettiklerini ifade eden bir çalışma için bkz. Yunus Koç, "Avrupa'daki Türk İslamı'ndan Bir Kesit: Fransa Örneği", *Türk Yurdu*, C.17, S.116-117, Nisan-Mayıs 1997, s.169

⁶⁴ Bkz. S. Mete Atsu, "Federal Almanya'daki Aşırı İslam Türk Örgüt ve Tarikatları", Alman Sendikalar Birliği (DGB), Şubat 1980. Atsu'nun raporundan yaptığı aktarmalarda her ne kadar bazı eksikler ve yanlışlar bulunuyorsa da, söz konusu yazışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Uğur Mumcu, *Rabita*, 21.baskı, İstanbul, um:ag, 1997, s.100-19, 489-506

⁶⁵ Bkz. A.Vahap Taştan, "Avrupa'da İslam: Geleneğin Yeniden İnşası", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 6, Sayı 13, Güz 2002, s.52

⁶⁶ Bkz. Hanns Thomä Venske, "Islamic Cultural Centers", *Modern Islamic World*, J. Esposito (ed.), Oxford, Oxford University Press, 1995, s.307

⁶⁷ Bkz. Çakır, *a.g.e.*, s.125

Semineri'nde bir konuşma yapan İslam Kültür Merkezleri Genel Sekreteri Abdülkadir Polat'ın ifadesine göre, 220'si Köln'deki Merkez Birliği'ne bağlı olmak üzere Batı Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde toplam 270 İslam Kültür Merkezi ve buralara bağlı olarak açılmış bulunan yaklaşık 300 civarında cami ve Kuran kursu ile bu derneklere kayıtlı 50.000 üye bulunmaktadır.⁶⁸ Ancak bu kayıtlı üyelerin hepsinin Süleymanlı olmadığı, yani rakamların abartılı olduğu bizzat grubun lideri Kemal Kacar tarafından ifade edilmiştir.⁶⁹

3.2.3. 1980 Sonrası Dönem

Türkiye'nin 12 Eylül 1980 İhtilali ile yeni bir sürece girdiği bilinmektedir. Zira bu tarihten önce sosyal, kültürel ve ekonomik alanda daha kapalı bir hayat yaşanmaktaydı. Fakat 1980 sonrası dönemde özellikle kırsal bölgelerden büyük şehirlere doğru yaşanan iç göçlerle hızlı bir şehirleşme sürecine girildiği görülmektedir. Sosyal hareketlilik ve modernleşme göstergesi olan şehirleşme sürecinde karşılaşılan yeni ve modern şartlarla büyük bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Bununla birlikte yaşanan bu gelişmelerin dinî alana da yansımaları bu alanda bir canlanma görülür olmuştur. Fakat her halükârda geleneksel değerlerin önemini koruduğu da bilinmektedir.

Bu dönemde izlenen liberal politikalar neticesinde yeni "fırsat alanları"⁷⁰ açılmasıyla birlikte 'Süleymancı' cemaatin, 1970'li yılların başında başlayan "Kuran kursu" şeklindeki yapılanmadan "talebe yurdu"na dönüşüm çizgisi çok daha belirgin bir hal almıştır. Fakat her halükârda cemaatin 'isteyen' kişilere din eğitimi verme fonksiyonu tamamen sona ermiş gözükmemektedir. Hatta bu çerçevede özellikle 1980 sonrası yapılan düzenlemeler karşısında ki, bunların başında din eğitiminin zorunlu hale gelmesi ve devlet okullarında verilmesi gelmektedir, din eğitimi veren kuruluşlardan istifade ederek bir yandan kadrolaşma gayretlerini sürdürdükleri, diğer yandan da cemaate doğrudan bağlı çalışma alanlarını farklılaştırdıkları bilinmektedir. Aslında bu farklılaşma, yine de eğitim hizmetleri veren sektörlerin dışına taşmamıştır.

1980 sonrası dönemde 'Süleymancı' cemaati en çok etkileyen hadisenin askerî mahkemelerde açılan davalar olduğu söylenebilir. Zira her

⁶⁸ Abdülkadir Polat, "Almanya'da İşçi Çocukları", *Türkiye'de I. Din Eğitimi Semineri*, Ankara, 1981, s.292

⁶⁹ Bkz. Atacan, *a.g.m.*, s.141

⁷⁰ Hakan Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar*, çev. A.Yıldız, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s.198-9

ne kadar askerî müdahale desteklenmişse de,⁷¹ ihtilalle birlikte cemaate yönelik baskılar da görülür olmuştur. Bu dönemde cemaate yönelik ilk ciddi baskının, tıpkı 1971 yılında Kuran kurslarının Diyanet'e devredilmesi gibi, bu kez de öğrenci yurtlarına el konularak mal varlıklarının Hazine'ye devredilmesi yönünde yapılan öneri olduğu söylenebilir. Bu öneri üzerinde düşünülmesine ve hatta bir takım çalışmalar başlatılarak konunun din eğitimi boyutu üzerinde Diyanet İşleri Başkanlığı, derneklerin taşınmaz mal varlıklarının tapu tescillerinin kime ait olduğu hakkında da Tapu Kadastro müfettişleri tarafından ayrı ayrı raporlar hazırlanmış olmasına rağmen son anda geri adım atılarak grubun üzerine gitmekten vazgeçildiği bilinmektedir.⁷²

Bu konuda çeşitli yorumların yapılmış olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri, savunma amaçlı olup, daha ziyade cemaat mensubu veya sempatanları tarafından dile getirilmektedir. Buna göre, gerek yurtlar gerek yurt görevlileri hakkında yapılan çeşitli teftişlerde yasal olmayan veya suç unsuru taşıyan herhangi bir olumsuz duruma rastlanmadığı gibi yurtların eğitim biçimi ve öğrencilerin okul başarıları ve disiplin durumu dikkat çekici olduğu için derneklerin faaliyetlerinin durdurulmasına ve mal varlıklarının Hazineye devredilmesine gerek görülmemiştir.⁷³ Bir diğeri ise, askerî yönetimin 1982 Anayasası'na 'evet' oyu verilerek desteklenmesi karşılığında cemaatin ileri gelenleriyle pazarlık ettikleri şeklinde olup, gazeteci Nazlı Ilıcak tarafından ortaya atılmıştır.⁷⁴ Ancak bu iddia, Kenan Evren tarafından 10 Nisan 1987 tarihinde "*Türkiye'de kaç tane Süleymancı var ki, biz onların reylerine kucak açalım, onlara yüzü suyu dökelim. Onların vereceği oy yüzde 1'i ile geçmez. Biz böyle bir küçüklüğe tenezzül eder miyiz?*" şeklinde reddedilmiştir.⁷⁵ Üçüncüsü ve belki de en makul olanı ise, 1971 şokundan sonra tecrübe sahibi olan cemaat men-

⁷¹ Cemaat mensupları tarafından bir dönem Almanya'da yayınlanan Anadolu Gazetesi'nde sol ve komünist hareketlere karşı 12 Eylül 1980 askerî müdahalesini desteklediğine dair örnekler için Bkz. Atacan, *a.g.m.*, s.135; karşı. Mumcu, *a.g.e.*, s.108

⁷² Bkz. Mumcu, *a.g.e.*, s.86-7; Karş. Ahmet Güner, *Tarikatlar*, İstanbul, Milliyet Yay., 1986, s.173

⁷³ Anılan davada yargılananlardan biri olan Ali Ak, bu konuda yurtlarda kalan öğrenciler ve başarıları hakkında çeşitli istatistikî bilgiler vermektedir. Bkz. Ak, *Zarurî Bir Açıklama*, s.65-72

⁷⁴ Ilıcak şu soruları sormuştur: "Neden Evren 12 Eylül döneminde yurtları Millî Eğitim'e devretmedi? O zaman bunu bir çırpıda yapabilirdi. Acaba Süleymancıların ileri sürdüğü gibi, 'Anayasa'ya evet' denilmesi yolunda bir teminat mı alınmıştı?" Bkz. Ayşenur Aslan, Ruşen Çakır, Hıdır Göktaş ve Nadire Mater, "Boy Hedefi Süleymancılar", *Nokta*, 14 Aralık 1986, Sayı 49, s.13

⁷⁵ Bkz. Erbil Tuşalp, *Şeriat A.Ş.*, İstanbul, Bilgi Yay., 1994, s.112. Öte yandan bu iddia, "Nazlı Ilıcak'ın kendi düşünce tarzından ibaret olduğunu sanıyorum. Bizim böyle bir şeyden habermiz yoktur" demek suretiyle Evren'den önce Ali Ak tarafından da reddedilmiştir. Bkz. Aslan, Çakır, Göktaş, Mater, *a.g.m.*, s.14

suplarının bir tedbir olarak derneklerin kuruluşunda yapısal anlamda bir değişikliğe gitmek suretiyle derneklerin birbirinden bağımsız olarak kurulması ve dernek mal varlıklarının şahıslar üzerine tapulu olması yolunda çalışmalara yönelmiş olmalarıdır. Bu, derneklerin mülkiyetinin her derneğin kendi üzerine olduğu, dolayısıyla olası bir kamulaştırma olayında hepsine şâmil bir dava açılmayacağı, her derneğin kamulaştırmaya tek tek muhatap olacağı anlamına gelmekteydi.⁷⁶ Dolayısıyla Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Derneği adı altında Türkiye çapında yaklaşık bin derneğin kapatılma davasının açılıp sonuçlandırılmasının zaman alacağı, öte yandan yurtların kapatılması halinde orada barınan öğrencilerin durumlarının ne olacağı ve ayrıca Maliye Bakanlığının sıkıntıda olduğu bir dönemde bu yurtların devlete geçmesi durumunda kadro ve bütçe ve ödenek ayrılması gibi aşılması gereken ciddi sorunların ortaya çıkabileceği, üstelik vatandaşların bu yurtlara yaptığı yardımların da kesileceği veya en azından azalacağı düşünülmekteydi.⁷⁷

Bu dönemde cemaate yönelik bir diğer tehdit de, Ak'ın ifadesine göre, "özel emir"le, yani ihtilali gerçekleştiren Millî Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in talimatıyla "pilot davalar" açılması olmuştur.⁷⁸ Bu hususta, o zaman Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanlığı görevinde bulunmuş olan Korgeneral Nevzat Bölügiray, anılarında, kendisine Evren'in bizzat, "*Sen hele önce Süleymanlıları hallet...*" şeklinde talimat verdiğini yazmaktadır.⁷⁹ Bunun üzerine Okul ve Kurs talebelerin Yardım Derneklerinin kapatılması ile ilgili emir yayınlanmış ve daha sonra başta Kemal Kacar ve Ali Ak olmak üzere grubun bazı üst düzey sorumluları hakkında "laikliğe aykırı olarak devletin içtimaî veya iktisadî veya siyasî veya hukukî temel nizamlarını kısmen de olsa dinî esas ve inançlara uydurmak amacıyla faaliyette bulunmak" iddiasıyla bu fiile uyan Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesini ihlalden dolayı Antalya 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Kemal Kacar ve 115 arkadaşı hakkında açılan bu dava, mahkemenin 06.05.1983 tarihinde E.1981/160 ve K.1983/83 sayılı kararıyla neticelen-

⁷⁶ Güner, *a.g.e.*, s.341

⁷⁷ Bu sıkıntılar için bkz. Nevzat Bölügiray, *Sokaktaki Askerin Dönüşü*, İstanbul, Tekin Yay., 1991, s.212

⁷⁸ Ak, "Hapse Götüren Belgeler", *Tercüman*, 25 Mart 1990; O zaman Devlet Başkanı olan Kenan Evren, 27.3.1987 tarihinde İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'ne yaptığı ziyarette, "*Antalya'da Süleymanlıların yurtlarını gördükten sonra dava açılmasını ben istedim. Benim zorlamamla mahkûm oldular. Mallarına el konuldu. Ancak temyiz edildi. Bu kez de 163. madde yerine Dernekler Kanunu'na muhalefetten dava açıldı; ceza aldılar ama malları geri verildi.*" demiştir. Bkz. *Hürriyet*, 28 Mart 1987

⁷⁹ Bölügiray, *a.g.e.*, s.203

miştir. Bu karara göre Kacar ve Ak'ın da dâhil olduğu bir kısım sanığa 163. maddeyi ihlalden dolayı 2'şer yıl ağır hapis cezası verilmiş, ancak Kacar ve bir kaç arkadaşı 65 yaşın üzerinde oldukları için bunların cezası 1/8 oranında (üç ay) indirilmiş, sanıklara toplam dört yüz seneye yakın bir mahkumiyet cezası verilmiştir. Ancak temyiz edilen karar Yargıtay 9. Ceza Dairesi tarafından 21.03.1984 tarih ve E.1983/2276 ve K.1984/1799 sayılı ilamla bozulmuştur. Kacar 8,5 ay hapis yattıktan sonra tahliye olmuş,⁸⁰ ancak 41 kişi izinsiz Kur'an okutmaktan 6'şar ay hapis cezasına çarptırılmıştır.⁸¹

Davanın Yargıtay tarafından bozulmasından sonra yine Antalya 1. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından bu kez de Dernekler Kanunu'na muhalefetten yürütülen bir başka dava aynı mahkemenin 27.6.1984 tarih ve E.1984/57 ve K.1984/82 sayılı kararıyla karara bağlanmış ve bu karar da yine Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 31.5.1985 tarih ve 2624/3100 sayılı kararıyla düzeltilmiştir.

Cemaat mensuplarının ifadesiyle, "davaların bu şekilde ucuz atılması"nda birçok faktörün etkili olduğu söylenebilir. Bu hususta avukatlarının iyi savunma yapmaları, Antalya 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 23.02.1982 tarih ve 1961/160 sayılı yazısı gereği Ankara 5. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından oluşturulan ve akademisyenlerin ağırlıkta olduğu yedi kişilik bilirkişi heyetinin objektif bir rapor hazırlaması zikredilebilir. Bunların yanı sıra üst düzeyde yapılan kulis faaliyetlerinin de etkili olduğu da bilinmektedir.⁸²

1980 sonrası dönemde cemaatin, bir de medya alanında savunma yapmak durumunda kaldığını görmekteyiz. Zira bu dönemde cemaat hakkında pek çok haber, yazı dizisi ve röportajın yayınlandığı, cemaatin de bir süre sessiz kaldığı, ancak bu haber, yazı dizisi ve röportajlarda cemaati itham edici bazı ifadelerin yer alması nedeniyle Ali Ak ile Kemal Kacar'ın cevap haklarını kullanmış oldukları, fakat bu kişilerin sözle-

⁸⁰ Kemal Kacar, 12.01.1994 (1 Şaban 1415) tarihinde Avusturya'nın başkenti Viyana'da yaptığı bir konuşmasında, Antalya'da 8,5 ay, 2 ay da Kütahya'da olmak üzere toplam 10,5 ay mahkumiyetin ahirette manevî derecelere karşılık olduğuna dair kayınpederi Süleyman Hilmi Tunahan'dan bir hatıra nakleder.

⁸¹ Bkz. Uğur Mumcu, "İslamcı Örgütler ve Para", *Cumhuriyet*, 7 Mart 1987; Karş. Ali Ak, "Hapse Götüren Belgeler", *Tercüman*, 25 Mart 1990

⁸² O zaman Kurs ve Okul Talebelerine Yardım derneklerinden birinin başkanı olan emekli Tümgeneral Muzaffer Toygar'ın çabaları için bkz. Bölügiray, *a.g.e.*, s.203; Mumcu, *a.g.e.*, s.116-7. Hilmi Türkmen ve Ali Ak ile yaptığımız görüşmelerde de Milli Güvenlik Konseyi'ne kadar ulaşıldığı anlaşılmıştır.

rinde de başkaları için cevap hakkı doğuran ifadelere rastlanıldığı için uzun yazı dizilerinin ortaya çıktığı bilinmektedir.⁸³

Öte yandan Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Dernekleri Federasyonunun, 1980 yılında yapılan kongresinde başkanlığını üstlenen Ali Ak'ın belirttiğine göre, 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 7 Ekim 1983 tarihinde söz konusu Federasyona üye dernek adedi 909 idi. Ancak herhangi bir federasyona üye olacak derneğin mutlaka "kamu yararına çalışan dernek" olma niteliği taşıması gerektiği hükmünü getiren söz konusu Kanun, yürürlüğe girdiği tarihte çeşitli federasyonlara üye olan derneklere iki yıl içerisinde bu niteliği kazanma şartını da getirmiştir. Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Federasyonu'na üye dernekler iki yıl içinde bu şartları yerine getiremedikleri için Federasyon üyelikleri sona ermiş olup, 1987 itibariyle bu Federasyona kayıtlı sadece beş üye dernek bulunmakta idi. Ak, ayrıca, üyelikleri sona eren derneklerle Federasyonun gerek hukukî ve gerekse organik hiçbir bağı kalmadığını belirtmektedir.⁸⁴ Ancak bu sözleri değerlendiren Ruşen Çakır'a göre, geriye kalan "904 derneğin ve ardından kurulmuş olanların Federasyona üye olmamaları Süleymanlıların denetiminden çıktığı anlamına" gelmemektedir.⁸⁵

4. GÜNÜMÜZDEKİ GENEL DURUMU

Her ne kadar istisnalar vâki ise de, dinlerin ve çeşitli dinî grup ve hareketlerin genellikle şehirselsel bir ortamda ortaya çıktığı ve oradan kırsal alana doğru yayılmış olduğu bilinmektedir.⁸⁶ Tarihî gelişim çizgisi anlatılırken de ifade edildiği gibi, 'Süleymanlı' cemaatin de, bu sosyolojik gerçeğe uygun olarak, Kuran ve dinî bilgiler öğrenmek isteyen bazı kişilerin İstanbul'a gelerek Süleyman Hilmi Tunahan'ın etrafında toplanmasıyla teşekkül ettiği, daha sonra Anadolu'ya yayılmış olduğu belirtilmişti. Tunahan'ın vefatıyla misyonunu damadı Kemal Kacar devralmıştır. Otoriter bir yönetim tarzı sergilediği anlaşılan Kacar döneminde her ne kadar bazı itizaller yaşanmışsa da, grubun dağılmasını en-

⁸³ Bkz. Aslan, Çakır, Göktaş, Mater, "Boy Hedefi Süleymanlılar", *Nokta*, 14 Aralık 1986, Sayı 49, s.12-8; Mumcu, "İslamcı Örgütler ve Para", *Cumhuriyet*, 5-10 Mart 1987. Bu yazı dizisi daha sonra *Rabıta* adıyla kitap haline getirilmiştir. Çetin Yetkin, "İşte İrtica, İşte Süleymanlılar", *Hürriyet*, 5-8 Mart 1988; O.Nuri Mete, "Biraz Haya", *Zaman*, 06 Nisan 1988; Nazlı İhçak, "Süleymanlılar Cevâphyor", *Tercüman*, 4-9.12.1989 - 14-19 Ocak 1990; Ali Ak, "Hapse Götüren Belgeler", *Tercüman*, 23-27 Mart 1990

⁸⁴ Ak, *Zarûri Bir Açıklama*, s.15

⁸⁵ Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan*, İstanbul, Metis, 1990, s.132-3

⁸⁶ Ünver Günay, "Modern Sanayi Toplumlarında Din II", *EÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 4, Kayseri, 1987, s.40-1

gellediği ifade edilmektedir. Bu yüzden Kacar'ın 17 Haziran 2000 tarihinde vefatından sonra "cemaatin geleceğinin parlak olmadığı" şeklinde yorumlar⁸⁷ yapılmışsa da, grubun varlığını bir şekilde devam ettirdiği bilinmektedir. Kacar'ın vefatından sonra cemaatin yönetimini Tunahan'ın torunu⁸⁸ Ahmet Arif Denizolgun'un devraldığı belirtilmektedir. 24 Aralık 1995 seçimlerinde Antalya'dan 20. Dönem milletvekili olarak seçilen ve 5 Ağustos 1998-18 Nisan 1999 tarihleri arasında Ulaştırma Bakanlığı görevinde bulunan Denizolgun, çevresinde sakin bir kişiliği ile tanınmaktadır. Bir diğer ifadeyle, Süleymanlıların şu andaki lideri Ahmet Denizolgun, merkezi ise ilk günden itibaren önemi muhafaza edilen İstanbul'dur.

İstanbul'da doğmuş olmasına rağmen 'Süleymancılığın' daha sonra çeşitli nedenlerle faaliyet alanını Anadolu'nun daha ziyade nüfus yönünden seyrek kırsal yerleşim alanlarına doğru genişletmiş olduğu bilinmektedir. Günümüzde de devam eden bu genişleme eğiliminin bir süredir şehre yöneldiği, yani cemaatin "şehirleşme süreci"ne girdiği görülmektedir. Bugün gelinen nokta itibarıyla, bu sürecin devam ettiği ve bu çerçevede her şehirde en az üç beş tane talebe yurdu açılmış olduğu ve hatta yenilerinin inşaatlarının devam ettiği bilinmektedir. Bir diğer ifadeyle, günümüzde cemaatin örgütlenme faaliyetleri çok canlı bir görünüm arz etmektedir. Nitekim ilk defa 1951 yılında resmî Kuran kursları aracılığıyla kurumlaşmaya başlayan cemaatin örgütlenme faaliyetleri, her ne kadar zaman zaman sekteye uğramışsa da, dinamizmini hiçbir zaman yitirmemiş olduğu görülmektedir. Özellikle 1980'li ve 90'lı yıllarda son derece canlı ve düzenli bir şekilde teşkilat ağını genişleten cemaatin, yakın zamanda ortaya çıkan ve etkileri çok geniş alanlarda gözlenen 28 Şubat sürecinde yaşanan gelişmelerden de çok fazla etkilenmediği gözlenmiştir. Hâlen hemen her il, ilçe ve beldede dernekler kurarak her geçen gün yeni ve üstelik her türlü lüks ve konforu içeren bir talebe yurdu açmakta olduğu gözlenmektedir.

Günümüzde resmî istatistiklere göre, 1999 yılı itibarıyla Türkiye genelinde, Süleymancuların kurup yönettiği ve daha ziyade "Kurs ve Okul Talebelerine Yardım Derneği" veya "Tahsil Çağındaki Talebelere Yardım Derneği" adı altında faaliyet gösteren derneklere bağlı olarak 1021 yurt ve pansiyon olduğu ve buralarda yaklaşık 100.000 öğrencinin barındığı ve

⁸⁷ Bkz. Ruşen Çakır, "Cemaatin Geleceğinin Parlak Değil", *Milliyet*, 19 Haziran 2000, s.14

⁸⁸ Ahmet Denizolgun, Tunahan'ın küçük kızı Feriha Ferhan'ın (1931-2004) oğludur.

eğitimini bu şekilde sürdürdüğü bilinmektedir.⁸⁹ Ancak inşaat halinde bulunan veya resmî izinleri henüz alınmamış olan yurtların da olduğu düşünüldüğünde bu sayının daha da artması muhtemeldir. Yurt içinde sürdürülen faaliyetlerin, daha ziyade Batı ve Akdeniz bölgesinde yoğunlaştığı belirtilen cemaatin, hâlen merkez olan ve 1999 yılı itibariyle yaklaşık 120 tane yurdun bulunduğu İstanbul'un dışında, başta Antalya olmak üzere Adana, Mersin, Isparta, Burdur, İzmir, Manisa, Kütahya, Adapazarı yörelerinde, yani Akdeniz ve Ege bölgelerinde etkin olduğu ifade edilmektedir.⁹⁰

Yurtdışında ise, ilk olarak 1973 yılında Almanya'nın Köln şehrinde bir İslam Kültür Merkezi (İKM) kurulmasıyla başlayan örgütlenme faaliyetlerinin, önceleri çok hızlı bir seyir izlediği ve daha sonra diğer Batı Avrupa ülkelerine de yayılmış olduğu ifade edilmişti. Ancak 1980'lerde Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği'nin (DİTİB) kurulmasıyla bu tür gayri resmî İslamî kuruluşların etkisinin azaldığı, bunda da sadece Diyanet'in değil, diğer dinî cemaatlerin de yurtdışında örgütlemeye başlamasının etkili olduğu bilinmektedir. Buna rağmen 1979 yılında 215, 1981'de 270 İslam Kültür Merkezi olduğu bizzat cemaatin ileri gelenleri tarafından ifade edilmiştir. 1995 yılında yayınlanan ve grubun yurtdışı örgütlenmesi ile ilgili rakamlar konusunda daha sağlıklı rakamlar verdiği tahmin edilen *The Modern Islamic World* adlı eserde belirtildiğine göre ise, 313 dernek ve yaklaşık 18.000 üyesiyle İslam Kültür Merkezleri Federasyonu Almanya'da Türk işçilerinin en büyük kuruluşlarından biri durumundadır.⁹¹

Kendisiyle 4 Aralık 1998 tarihinde yaptığımız görüşmede, cemaatin yurtdışındaki organizasyonlarının önemli bir kısmını ziyaret ettiğini söyleyen bir bölge sorumlusu, cemaatin, artık sadece Batı Avrupa'da değil, aynı zamanda Balkanlar'da ve özellikle Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra Doğu Avrupa ülkeleri ile Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde, hatta Avustralya ve Kuzey Amerika'da da örgütlenme çalışmalarını, 'hizmetlerini' sürdürdüğünü ifade etmiş ve dünya çapında sürdürülen hizmet ağının 1998 yılı itibariyle yaklaşık 600 rakamıyla ifade edilebileceğini belirtmiştir. Bu kişi, ayrıca, yakın zamanda döndüğü Ame-

⁸⁹ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı (Araştırma ve Planlama Koordinasyon Başkanlığı Sayısal Veriler Millî Eğitim) 1999 Yılı İstatistikleri, Ankara, 1999, s.127-130

⁹⁰ Önemli bir kısmı cemaat mensuplarıyla yapılan görüşmelerde elde edilen bu bilgileri destekleyen ifadeler için bkz. Gencay Şaylan, *İslamiyet ve Siyaset*, Ankara, V Yay., 1987, s.101-2; Ramazan Yaşar, "Süleymanlılar", *Son Çağrı*, 30 Ocak 1997, s.2

⁹¹ Bkz. Venske, a.g.m., s.307

rika ziyaretinden sık sık söz etmiş ve 5 tanesi Birleşik Devletler’de (New York’ta 3, Boston’da 1, New Jersey’de 1), 1 tanesi de Kanada’nın Toronto şehrinde olmak üzere Kuzey Amerika’da toplam 6 tane İslam Kültür Merkezi bulunduğunu söyleyerek buralardaki mescitlerde Türkçe, Arapça ve İngilizce olmak üzere üç ayrı dilde hutbe okunduğundan uzun uzun bahsetmiştir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

‘Süleymancılığın’ tarihî ve toplumsal arka planı, doğuşu, gelişmesi, evrilmesi ve günümüzdeki genel durumu hakkında bilgilerin verildiği bu makalede, söz konusu cemaatin, belli dönemler halinde diyakronik bir tarzda ele alınmak suretiyle, nasıl inşa edildiği ve doğuşundan bugüne gelinceye kadar hangi aşamalardan geçtiği üzerinde durulmuştur.

Yapılan açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla, cemaatin tarihî gelişim seyri çok çeşitli aşamalardan geçmiştir. 1940’lı yıllar oluşum evresi olduğu için cemaatin, faaliyetlerini büyük bir gizlilik içerisinde sürdürdüğü, kamusal alanda meşru görünürlük kanalları elde edemediği anlaşılmaktadır. Ancak 1950 sonrası dönemde Kuran kursları vasıtasıyla hızlı bir genişleme sürecine girdiği görülen cemaat için 1960’lı yıllar genişlemenin zirvede olduğu dönem olarak değerlendirilebilir. Bu döneme kadar “Kuran kursları” tarzında yapılan ve din eğitimi alanında bir takım fonksiyonlar yerine getiren cemaatin, 1970’li yılların başından itibaren “talebe yurtları” şeklinde yapılanarak genel eğitim alanında öğrencilerin barınma ihtiyacını karşılamaya başladığı, fakat her halükarda din eğitimi sunma fonksiyonunun devam ettiği gözlenmektedir. İmam-Hatip Liseleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi legal ve formel dinî çevrelerle yaşanan çatışmalarla şekillenen ve yapısal ve fonksiyonel bir karakter taşıyan bu dönüşüm, 1980 sonrası dönemde çok daha belirgin bir hal almıştır. Fakat 1980 sonrası dönemde uygulanan siyasî ve ekonomik politikalar sonucu açılan yeni fırsat alanlarını, diğer cemaatlere, sözcülimi Nurcu cemaate göre çok iyi değerlendirebildiğini söylemek zor ise de, Nakşî gruplara özgü oldukça pragmatist bir yaklaşımla varlığını yeni şartlara uydurarak sürdürmeyi başardığı açıktır. Dolayısıyla bugün gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında gerçekleştirmiş olduğu yaygın örgütlenme ağı itibarıyla ‘Süleymancılığı’ Türkiye’nin önde gelen dinî cemaatlerinden biri olarak değerlendirmek mümkündür.

Özetle belirtmek gerekirse, tarikat benzeri bir oluşum olmakla birlikte tarikat yapılanmasından farklı bir görünüm sergileyen ‘Süleymancılık’, Cumhuriyet dönemine özgü toplumsal şartlarda yaşanan hızlı de-

ğişim sürecinin tepkisel ortamında ortaya çıkmış çok boyutlu ve çok fonksiyonlu yeni bir dinî grup modeli görünümündedir. Dolayısıyla 'Süleymanlık' akımının ortaya çıkışının Türkiye'nin dinî, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapısıyla derin anlam ve ilgi bağları içinde olduğu açıktır. Ayrıca söz konusu cemaatin daha iyi anlaşılabilmesi için Türkiye'deki yaşanan toplumsal değişme süreci ve bu süreçte ortaya çıkan diğer dinî oluşumlar, özellikle son derece pragmatist bir tavır sergilemek suretiyle yeni şartlara uyum sağlayan Nakşibendî tarikatı hakkında da bazı değerlendirmelerde bulunulması gereği söz konusudur.⁹² Böyle bir yaklaşımla yapılacak bilimsel çalışmalar, bir yandan Türkiye'de özellikle 1950 sonrası dönemde olgusal bir gerçeklik olarak tarihsel kökenleri çok eskilere uzanan ve kültür mirasının bir parçası haline gelen tarikatların yanında ortaya çıkan ve temelde belli bir İslam anlayışının temsilcileri olmakla birlikte Türkiye'nin değişen sosyo-politik yapısına paralel olarak yeni örgütlenme yapıları geliştiren grupların anlaşılmasına katkı sağlarken, diğer yandan da Türkiye'de din ile ilgili realitenin daha bilimsel ve daha rasyonel bir biçimde inşa edilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

⁹² Bu hususta geniş bilgi için bkz. Theiry Zarcone, "Nakşibendiler ve Türkiye Cumhuriyeti", çev. E.Topbaş, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 23, Kış 1993, s.99-105; Ünver Günay, A. Vehbi Ecer, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Yay., 1999; M. Ali Kirman, "Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Yeni Dini Cemaatler", *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 1, Sayı 2, Güz 2004, s.61-78; M. Ali Kirman, "Türkiye'de Toplumsal Değişme, Din ve Kimlik: Dinî Cemaatlerin Dönüşümü ve Tanımlanma Sorunu", *Demokrasi Platformu*, Yıl 2, Sayı 5, Mart 2006, s.141-163